

SÜRDÜRÜLEBİLİR
EKONOMİLER İÇİN
RETRO-YENİLİKÇİ BİR
BAKIŞ AÇISI:
GÖÇEBE HAYVANCILIK

SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİLER İÇİN RETRO-YENİLİKÇİ BİR BAKIŞ AÇISI: GÖÇEBE HAYVANCILIK

Yolda Girişimi
Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği
Innovation for Development (I4D)

Ankara, 2024

Proje Künyesi

Başlangıç Tarihi

Temmuz 2021

Bitiş Tarihi

Ekim 2022

Proje Ekibi

Bahar Soykan, Geççi

Birsen Nazlı Akkaş, Yolda Girişimi

Burcu Ateş, Yolda Girişimi

Doğan Çelik, Innovation for Development (I4D)

Engin Yılmaz, Yolda Girişimi

Oğuzhan Çoban, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği & Geççi

Pervin Savran, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği

Şeyma Özkan, Innovation for Development (I4D)

Finansman

MAVA Fondation Por la Nature

Ambassade de France à Ankara

Yazarlar

Burcu Ateş, Yolda Girişimi

Şeyma Özkan, Innovation for Development (I4D)

Engin Yılmaz, Yolda Girişimi

Doğan Çelik, Innovation for Development (I4D)

Sergen Kızılhan, Innovation for Development (I4D)

Senem Küçükneane, Innovation for Development (I4D)

Oğuzhan Çoban, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği & Geççi

Tasarım-Grafik Uygulama

Burcu Ateş, Yolda Girişimi

Kapak Fotoğrafı: Cem Türkel, Innovation for Development (I4D), 2021

Ateş, B., Özkan, Ş., Yılmaz, E., Çelik, D., Kızılhan, S., Küçükneane, S., Çoban, O. (2024). Sürdürülebilir Ekonomiler için Retro-Yenilikçi Bir Bakış Açısı: Göçebe Hayvancılık. Yolda Girişimi, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği, Innovation for Development (I4D).

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	5
TEŞEKKÜR	6
SUNUŞ	7
NEDEN GÖÇEBE HAYVANCILIK?	10
NEDEN SARIKEÇİLİLER VE GÖÇEBE HAYVANCILIK ODAKLI BİR KIRSAL EKONOMİ?	12
1.GİRİŞ	16
2.METODOLOJİ	18
3.GÖÇEBE HAYVANCILIK VE SARIKEÇİLİLER	22
Türkiye’de Göçebe Hayvancılık	23
Sarıkeçililer	25
Aile Kapasitesi	29
Sarıkeçililerin Üretim Alanları	29
Keçi Yetiştiriciliği	31
Et ve Et ürünleri	32
Süt ve Süt ürünleri	32
Kıl ve İplik Temelli Ürünler	33
Gübre	34
Aile İçinde Emek ve İş Bölümü	34
Maliyetler ve Giderler	35
Engeller ve Zorluklar	36
Yeni Bir Girişim: Geççi	38
4.GÖÇEBE HAYVANCILIK İÇİN DÖNGÜSEL EKONOMİK ÖNERİLER	40
Et ve Et Ürünleri	41
Süt ve Süt Ürünleri	44
Kozmetik	46
Kıl ve Yün Ürünleri	47
5.SONSÖZ	48
KAYNAKÇA	50

TEŞEKKÜR

Bu rapor Yolda Girişimi, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği ve Innovation for Development (I4D) tarafından hazırlandı. Raporun hazırlanmasında birçok paydaşın değerli katkıları bulunuyor. İlk teşekkürümüz bize çadırlarını açan, sorduğumuz tüm soruları içtenlikle cevaplayan Sarıkeçililere. Çadırlarda tanıştığımız tüm Sultanlara, Rukiyelere, Zeyneplere, Seyhanlara, Ayşelere, Eminelere ve Mehmetlere, Alilere, Musalara, İbrahimplere, İsmailere, Hasanlara yürekten teşekkür ederiz.

Araştırmamızın metodolojisini geliştirme aşamasında geleneksel hayvancılığın ulusal ekonomilere katkısı üzerine yürüttükleri araştırma projesine dair deneyimlerini bizimle paylaşan Dr. Serena Ferrari ve Dr. Abdrahmane Wane'e teşekkür ederiz.

Nihai olarak Türkiye'de göçebe hayvancılığın sürdürülebilir bir ekonomik model çerçevesinde son tüketici ile buluşmasını amaçladığımız projemizde böylesi bir amaç ancak üretimden pazarlamaya, tasarımdan iletişime varan geniş bir paydaş ağı ile gerçekleştirilebilirdi. Bu hedefle düzenlediğimiz "Göçebe Hayvancılık için Sürdürülebilir Ekonomik Model" çalıştayımıza katılan Sarıkeçililer ve diğer tüm katılımcılara değerli bilgi, deneyim ve görüşlerini bizlerle paylaştıkları için teşekkür ederiz:

Abdullah Aysu, Adil Murat Vural, Ali Dövençi, Ayfer Güleç, Bahar Soykan, Betül Bildik, Buse Dövençi, Cenk Akın, Damla Özenç, Deniz Çakan, Duygu Aktaş, Ege Berk Bostanoğlu, Elif Kireşçi, Ezgi Durmaz Chamoun, Fatih Anıl Demirci, Fatih Tatari, Filiz Hösükoğlu, Hakan Çoban, Hatice Yıldırım Demir, İbrahim Tuğrul, İbrahim Uyanık, İlhan Koçulu, İzabela Erşahin, Kübra Yüzüncüyıl, Lale Çirakoğlu, Lale Kuseyiroğlu, Merve Özkorkmaz, Mustafa Ümit Yorgancılar, Neptün Soyer, Nilhan Aras, Oğuzhan Çoban, Pervin Savran, Richard Madzar, Rohan Doğrusöz, Sevim Karasungur, Sultan Gök, Süleyman Armağan, Ufuk Keşoğlu, Utku Yılmaz, Yalçın İnam, Yasemin Kireç, Zeynep Hande Kılıç.

Çalıştayımıza ev sahipliği yapan Narköy Nar Eğitim ve Danışmanlık Merkezi'ne; özellikle Nardane Kuşçu, Boğaç Şener ve tüm Narköy personeline bizi leziz ve sağlıklı yemekler eşliğinde, muhteşem bir ortamda ağırladıkları için teşekkürlerimizi sunarız.

Projenin stratejik ve finansal destekçileri MAVVA Vakfı'na, Fransız Büyükelçiliği'ne ve Fransız Kültür Merkezi'ne çalışmamıza gösterdikleri ilgi ve sundukları destek için teşekkür ederiz.

Son olarak en büyük teşekkürümüz çalışmamıza ilham olan tüm keçilere, koyunlara, develere, köpeklere ve daha sayamadığımız birçok canlıya...

SUNUŞ

Okuduğunuz bu rapor "peyzaj yaklaşımı" odaklı doğa koruma ekolünün Türkiye'de uygulanmasını amaçlayan çabanın sonuçlarından biri. Bu yaklaşımın temelleri 18. yüzyılda Von Humboldt'un peyzaj kavramını coğrafya disiplini içerisine dahil etmesine kadar dayansa da (Arts et al., 2017, p. 441) doğa koruma alanında peyzaj odaklı yaklaşımlar 20. yüzyıla tarihlenmektedir. Temelleri özellikle 1970-80'lerde çeşitli uluslararası çalışmalar ve bağlayıcı eylem planları bünyesinde kaydedilen uyarlanabilir yönetim (Holling, 1978; Walters, 1986) peyzaj ekolojisi (Troll, 1939) ve bütünleşik koruma (UNCHE, 1978) gibi yaklaşımlar doğa korumada, özellikle korunan alanlarının yönetiminde (Chettri et al., 2007, p. 3; Yılmaz et al., 2019), peyzaj yaklaşımının yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

1970'lere değin hâkim olan "doğanın kendisine içkin" olduğu görüşü ve bunu doğuran "tür odaklı koruma" ve "koruma alanlarının yönetimi" gibi odaklar, 1990'ların sonuna gelindiğinde "doğa ve insanı" bir arada ele alan yaklaşımları dikkate almaya başlamıştır (Mace, 2014, p. 1558). Örneğin, Kasım 1995'de Jakarta'da gerçekleşen 2. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Taraflar Konferansı'nda benimsenen "ekosistem yaklaşımı" ile tarımsal ekosistemler, orman ekosistemleri ve mera ekosistemleri gibi insanlığa fayda sağlayan farklı ekosistem hizmetleri doğa korumanın gündeminde yer almaya başlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde artık peyzaj odaklı korumanın temel iddiasını oluşturan "insan ve doğa" görüşü ve dolayısı ile insan ve doğanın birbirinden ayrı varlıklar olmadığı düşüncesi koruma politikalarının tasarımında hakim bir rol oynamaya başlamıştır (Mace, 2014, p. 1559). Disiplinler arası bir doğa koruma perspektifi ile çevresel değişimlerde ve özellikle iklim değişikliğinde insan topluluklarının adaptasyon ve dirençlilikleri tartışılmaya başlanmış ve bu bilgilerden hareketle daha bütünleşik, çoğulcu ve "topluluk odaklı" (Berkes, 2007) koruma stratejileri geliştirilmiştir.

Peyzaj yaklaşımının da bu noktada kuvvetlendiğini söylemek mümkün; geleneksel kültürel pratiklerin ve kurumların insan toplulukları ve doğal çevre etkileşimindeki rolü bu dönemde kabul görmeye başlamıştır. Peyzaj mefhumunu kavramsal bir çerçeveden, fiziki sınırlarının ötesinde çevresel, biyolojik, sosyal ve kültürel bir kavram olarak ele aldığımızda insan toplulukları ve doğa arasındaki ilişkiler ağı belirginleşecektir. Bu noktada, yaşamı ve geçim kaynakları doğal alanlara bağlı olan toplulukların ve geleneksel kültürel pratiklerin korunması biyolojik çeşitliliğin ve doğanın korunmasında sürdürülebilir bir yaklaşım olarak ele alınabilir. Sözü geçen bu iki yönlü ilişki sayesinde toplulukların geleneksel üretim ve alan kullanım biçimlerini, ya da daha kapsayıcı bir ifade ile ekonomik, toplumsal, mitolojik, inançsal ve sanatsal değerlerini de içerdiği hali ile kültürel pratiklerini ve kurumlarını korumanın bu toplulukların yaşamını sürdürdüğü doğal alanları ve bu alanlardaki biyolojik çeşitliliği koruduğu birçok bilimsel çalışma ile ortaya konmuştur. (Manzano-Baena & Salguero-Herrera, 2018, pp. 14–15; Yılmaz et al., 2019, pp. 11–13).

Bu raporda peyzaj yaklaşımı odaklı doğa koruma perspektifinden hareketle, bir geleneksel üretim ve alan kullanım biçimi olan göçebe hayvancılık pratiğinin ekonomik boyutları odağında ele alınmıştır. Raporda sunulan içerik Yolda Girişimi'nin Doğa ve Kültür Programı kapsamında süregelen peyzaj yaklaşımı odaklı doğa koruma, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği'nin

üyeleri olan Sarıkeçililerin Toros Dağları ve eteklerinde her yıl kilometrelerce yol kat ederek sürdürdüğü göçebe hayvancılık ve Innovation for Development'ın sosyal kalkınma ve geçim kaynakları üzerine kurduğu deneyimin harmanlanmasıyla oluşan "Sürdürülebilir Ekonomiler için Retro-Yenilikçi Bakış Açısı: Göçebe Hayvancılık" projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Raporda öne sürülen öneriler Türkiye'de yaşamlarına ve üretimlerine devam eden tüm göçebe hayvancı toplulukları (Sarıkeçililer, Karakeçililer, Sarıtekeliler, Karatekeliler, Geygeller, Şavaklar, Koçerler, vd.) hedeflese de bu rapor kapsamında yapılan pilot çalışma Sarıkeçililer topluluğu, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği ve topluluk odaklı işletme olan Geççi iş birliği ile yürütülmüştür. Bu sayede öneriler topluluk üyeleri ile birlikte geliştirilmiş ve Sarıkeçililerin üretimleri ve topluluk dinamikleri gözetilerek tartışmaya açılmıştır.

Bu çalışmanın göçebe hayvancıların geçim kaynaklarının sürdürülebilir özelliklerini kaybetmeden modern ekonomik döngüler kapsamında ele alınması noktasında ilham olmasını umut ediyoruz.

NEDEN GÖÇEBE HAYVANCILIK?

- **Biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkı sunar.** Sarıkeçililerin mesken tuttuğu Toros Dağları'nda bulunan yaylalar ve bu dağların eteklerinde yer alan ovalar Akdeniz havzası biyolojik çeşitliliğinin Türkiye'de en zengin temsil edildiği alanlardan biri. Bu zengin biyolojik çeşitliliğin muhafazasında göçebe hayvancılık gibi sürdürülebilir geleneksel hayvancılık ve tarım uygulamalarının varlığı önemli bir rol oynar. Sarıkeçililer her yıl yüzlerce kilometre mesafeyi kat ederek göçlerini gerçekleştirmektedir. Göç sırasında kullanılan rotalar ise birçok ekolojik işleve sahiptir. Hareketli sürülerin çeşitli tohumları tüyleri, toynakları ve dışkılarında taşımaları göç yollarının üzerinde tohum yayılımını sağlayarak bitkisel çeşitliliğin korunmasına yardımcı olur. Bir diğer işlevleri de geçtikleri alanlarda habitatların çeşitliliğini artırmaktır. Kendi başına otsu bitki örtülü bir koridor gibi düşünülebilecek bu rotalar, orman içlerinde açıklıklar yaratarak ve tarım arazilerinin etrafında yabancı canlı türleri için doğal alan oluşturarak habitat çeşitliliğine ve ekolojik koridorların oluşumuna katkı sağlar. Hayvan otlatma faaliyetleri toprağa gübre kattığı ve hayvanların göç etmesi sayesinde otlakların dinlenmesini ve ağaçların ve diğer bitki örtüsünün yenilenmesini sağladığı için toprağın stabilitesi, ıslahı ve direnci açısından etkili bir araçtır. Ayrıca göçebe hayvancılar bulunduğu coğrafyanın yerel ırklarını kullanarak genetik kaynakların korunmasına katkıda bulunurlar.
- **İklim krizinin etkileriyle mücadelede etkin bir araç olabilir.** Göçebe hayvancılık endüstriyel hayvancılık sistemleri ile karşılaştırıldığında çok düşük bir karbon ve ekolojik ayak izine sahiptir (Houzer & Scoones, 2021; Wambersie, Mancini, Galli, Orhon, Ateş & Yılmaz, 2023). Bunun sebepleri arasında sürülerin otlak ve meralarda, yayılarak beslenme yoluyla beslenmesi ve böylece ek yem ve su ihtiyacının çok az miktarlarda olması, sürülerde yerel ırkların tercih edilmesi ve topluluğun ürettiği gıdaları tüketmesi sayılabilir. Bunlara ek olarak hareketlilik sayesinde otlatma süresince meralardaki vejetasyonun kendini yenilemesine izin verilmesi ve böylece meraların muhafazasını ve karbon tutucu özelliğini desteklemesi ile göçebe hayvancılık iklim kriziyle mücadeleye ciddi bir katkı sağlar. Öte yandan yaşam biçimi değişim üzerine kurulu olan göçebe hayvancılardan iklim krizi başta olmak üzere çevresel değişkenlere, belirsizliklere uyum açısından öğrenilecek çok fazla geleneksel ekolojik bilgi vardır.
- **Orman yangınlarıyla mücadele eder.** Göçebe hayvancılık faaliyetlerinin, orman yangınlarının etkilerini azalttığı ve bir koruma işlevi üstlendiği biliniyor. Otlatma faaliyetleri sırasında orman altı otsu bitki örtüsü ile beslenen hayvanlar yangın esnasında kolaylıkla tutuşan ve yangın şiddetini artıran bu biyokütlenin azalmasını sağlarlar. Sürüler hareketli halde tutuldukları için hayvanlar tüketmedikleri biyokütleyi rahatlıkla ezerler ve bu işlem kütlelerin toprağa gömülme sürecini kolaylaştırır. Orman altı bitki örtüsünün sürü otlatılırken tüketilmesi, yangınların yayılmasını önleyen emniyet koridorları oluşturur. Bu koridorların korunması orman yangınlarıyla mücadelede önemli bir araç görevi görür.
- **Sağlıklı, güvenilir ve ekolojik gıda üretimi sağlar.** Göçebe hayvancıların ürettiği et ve et ürünleri yalnızca kültürel ve biyolojik çeşitliliğe ve iklimle mücadeleye katkı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda gıda güvenliğini destekler. Hem hayvan hem insan refahını gözeterek yapılan ve doğal girdilere dayanan yerel bir üretim biçimi olarak besleyici değeri çok yüksek, güvenilir ve ekolojik gıdaların üretilmesini sağlar. Göç boyunca farklı birçok bitki türünden beslenerek yetiştirilen ve direnç kazanan hayvanlar antibiyotik kullanımını da azaltır. Sürü kompozisyonunun yerel ırklardan oluşması da bunu destekler.

NEDEN SARIKEÇİLİLER VE GÖÇEBE HAYVANCILIK ODAKLI BİR KIRSAL EKONOMİ?

- **Yerelde sürdürülebilir üretim ve tüketim döngüsünü destekler.** Her göçebe hayvancı toplulukta olduğu gibi Sarıkeçililerde de üretim için gerekli girdinin oldukça büyük bir oranını yetiştirdikleri evcil otçullar (keçi, koyun, inek, deve) oluşturmaktadır. Sarıkeçililer özelinde sürülerdeki hayvan kompozisyonun çoğu yerel ırk keçiler ve bir kısım da koyunlardan meydana gelmektedir. Bu sebeple endüstriyel hayvancılığın aksine üretim dış girdilerden neredeyse bağımsız bir ekolojik sistem dahilinde ilerler. Mevcut durumda, ürettikleri ürünlerin yalnızca bir kısmının (süt, peynir, tereyağı, yoğurt) yerelde satılıyor olmasına rağmen kurulacak yeni mekanizmalar ve ağlarla Sarıkeçililerin diğer ürünlerinin de (karkas, et şarküteri ve diğer işlenmiş et ürünleri gibi) yerel pazara rahatlıkla sunulabilmesi ve böylece yerel ekonomiye katkısının artması hedeflenmelidir.
- **Toplulukların geleneksel ekolojik bilgisine dayanır.** Sarıkeçililer yüzyıllardır nesilden nesile aktarılan ekolojik bilgi ve metotlarla biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesinde önemli bir rol oynar. Sarıkeçililerin geleneksel ekolojik bilgisi sürdürülebilir alan kullanımından, etkin sürü yönetimine, tıbbi ve aromatik yabani bitki toplayıcılığından çoban köpeği yetiştiriciliğine birçok unsurdan oluşur. Bu bilginin korunması hayvancılık uygulamalarının doğa ve iklim pozitif bir eksende devam etmesi için elzemdir. Göçebe hayvancılığı destekleyecek sürdürülebilir ekonomik yaklaşımlar bu bilgi setinin de korunmasını sağlayacaktır.
- **Göçebe hayvancılar topluluk ekonomisini tercih eder.** Sarıkeçililer Türkiye'nin hâlâ yolda olan en büyük göçebe hayvancı topluluklarından biri. Kışları Mersin il sınırları içindeki ovalarda, yazları ise Konya ve Karaman il sınırları içinde, Torosların yüksek yaylalarındaki meralarda damızlık keçi ve kısmen koyun yetiştirerek geçimlerini sağlamaktadırlar. Bugün tahminen 150 çadıyla varlıklarını ve göçebe hayvancılık faaliyetlerini sürdüren Sarıkeçililer yüzyıllardır sürdürdükleri geleneksel üretim biçimleriyle topluluk ekonomisine doğallığıyla aşinadırlar.
- **Göçebe hayvancılık doğal kaynakların kullanımı ve alan yönetimi açısından en etkin hayvancılık türlerinden biridir.** Aynı zamanda, düşük verimli ve mahsul üretimine uygun olmayan alanlardan en iyi şekilde yararlanmayı mümkün kılan, ekonomik açıdan makul bir sistemdir. Bu geleneksel üretim biçimi kırsal ekonomileri destekler, doğayı korur ve zenginleştirir, iklim krizi ile mücadeleye katkı sağlar.
- **Göçebe hayvancılık, tüm dünyadaki biyoçeşitlilik sıcak noktalarından üçünün, Akdeniz, İran-Anadolu ve Kafkasya'nın kesiştiği Türkiye'de ülkenin muazzam peyzajlarına bugünkü şeklini veren başlıca geleneksel üretim yöntemlerinden biridir.** Ülkede görülen zengin ekosistem ve yaşam alanı çeşitliliği yalnızca hayli yüksek düzeyde bir tür çeşitliliği yaratmamış, aynı zamanda bu coğrafyada yaşayan insanların kültürlerini biçimlendirmiş, insanlar da bu çeşitliliğe şekil vermiştir. Mekânsal ve zamansal değişkenlere uyum kapasitesi ile göçebe hayvancılık insanlar ve doğa arasındaki etkileşimin eşsiz bir örneğidir. Bu etkileşimin izi Yörükler, Koçerler gibi göçebe hayvancı toplulukların yarattığı değerler, yapılar, teknikler, yemekler, türküler, sanat eserleri ve sözlü edebiyat ile ülkemizin kültürel çeşitliliği üzerinde bıraktıkları büyük etkiye bakarak sürülebilir.
- **Her ne kadar Türkiye'de göçebe hayvancılık büyük zarar görmüş olsa da Sarıkeçililer gibi topluluklar kat ettikleri toprakların bilgisine mükemmel bir şekilde hakimiyetleri ile binlerce yıllık deneyimden süzülen bir bilgiye hala haizdirler.** Bu yüzden Türkiye'de sürdürüldüğü farklı biçimleri ile göçebe hayvancılık sadece doğanın değil aynı zamanda kültürel çeşitliliğin ve mirasın korunması için de çok şey vadetmektedir. Doğaya ve kültürel çeşitliliğe bu denli katkısı olan göçebe hayvancılığın sürdürülebilir biçimiyle devam edebilmesi için bu topluluklarla birlikte sürdürülebilir ekonomik modellerin geliştirilmesi

ve faydalarının toplumun geniş kesimleri ile paylaşılması yoluyla sosyo-ekonomik anlamda desteklenmesi gerekmektedir.

- Burada değinmeye çalıştığımız tüm ekolojik, kültürel ve ekonomik katkılarına rağmen Türkiye’de göçebe hayvancılığın azalan temsilcilerinden biri olan Sarıkeçililer yaşam ve üretim tarzlarını tehdit altında bırakan birçok problemle karşı karşıya:
  - Tarımsal alanlarının genişlemesi, kentleşme ve diğer yatırımlar sonucunda alanların farklı kullanımlara tahsisi nedeniyle göç yollarının daralması ve otlatma alanlarının azalması ve parçalanması
  - Orman vasfı taşıyan ve geleneksel olarak hayvanlarını otlatmak için kullandıkları alanlara erişimlerinin yasaklanması veya kısıtlanması
  - Yerleşik köylüler ile yaşadıkları çatışmalar
  - Doğal su kaynaklarının azalması ve orman yangınlarının artışı gibi iklim krizinin etkileri
  - Toplumsal dışlanma ve marjinalleştirilme
  - Pazara erişim araç ve mekanizmalarının kısıtlı olması sebebiyle ürünlerinin piyasada gerçek değeri üzerinden karşılık bulamaması
  - Sağlık hizmeti, eğitim, altyapı gibi temel hizmetlere erişimde yaşadıkları sıkıntılar
  - Genç nüfusun bu hayvancılık uygulamasını bırakmak istemesi sebebiyle çadır sayısının ve nesiller arası bilgi aktarımının azalması
  - Yaşam alanlarını ve temel haklarını koruyan kapsayıcı ve katılımcı politikaların geliştirilmemesi

Şekil 1 2021 orman yangınlarının ardından otlatma sayesinde yangından korunmayı başaran bir Sarıkeçili yurdunun 2022 baharındaki durumu. (Fotoğraf: İnanç Teggüç, GDF)

Şekil 2 Sarıkeçililerin Bahar Göçü. (Fotoğraf: Gökhan Ergen, Yolda Girişimi)

1.GİRİŞ

“Sürdürülebilir Ekonomiler için Retro-Yenilikçi Bakış Açısı: Göçebe Hayvancılık” projesi, Yolda Girişimi, Sarıkeçililer Yaşatma ve Dayanışma Derneği ve Innovation for Development işbirliği ile geliştirildi. Projenin amacı, Türkiye’de göçebe hayvancılığın ekonomik yönlerini daha iyi anlamak ve bu geleneksel üretim biçiminin biyolojik çeşitliliğin korunması ve iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasındaki rolünü ve çeşitli ekosistemlerin sürdürülebilirliğini sağlayan etkilerini vurgulayarak ekonomik anlamda sürdürülebilirliğini sağlamak için güncel piyasaya dönük öneriler geliştirmektir.

Sarıkeçili göçebe hayvancılar sürdürülebilir geçim kaynakları kapsamında ekosistemi korumaya devam eden üretim süreçlerini, tekniklerini ve girdileri içeren ve pazarda sağlıklı, güvenilir ve ekolojik gıdaya ve ürünlere ulaşmak isteyen tüketici kitlesine arz edilebilecek hangi ürünleri, ne şekilde ve kimlerle geliştirebilirler?

Projenin faaliyetleri üç ana kolda yürütüldü:

- **Saha çalışması:** Sarıkeçililerin yaz aylarını geçirdikleri alanlarda (yazlak) çadırların ziyaret edilmesi ile yerinde gözlem ve aile bireyleri ile göçebe hayvancılığın ve üretimlerin güncel durumunu anlamak üzere mevcut sorunlar, ihtiyaçlar, üretim, dağıtım ve satış mekanizmaları, ürün gamı ve maliyetler gibi ana başlıklar çerçevesinde yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılması ve güncel durumun tespit edilmesi
- **Paydaş toplantıları:** Sarıkeçili göçebe hayvancı topluluğun da katılımıyla, sivil toplum örgütü temsilcileri, kooperatif üyeleri, özel sektör yöneticileri, satın alma ve pazarlama uzmanları, sosyal girişimciler, araştırmacılar, gastronomi profesyonelleri, beslenme uzmanları, kozmetik üreticileri, zanaatkarlar, tasarımcılar, kurumsal satın alma ve pazarlama uzmanları gibi farklı meslek gruplarından kişilerle birebir görüşmeler ve toplantılar yapılması
- **Döngüsel ekonomiye dair önerilerin geliştirilmesi:** Ekolojik bir hayvancılık sistemi olarak göçebe hayvancılık yoluyla döngüsel ekonominin Sarıkeçililer vaka çalışması odağında Türkiye’deki tarım, gıda, tekstil ve kozmetik sektörüne uygulanmasına ilişkin biyolojik çeşitlilik ve iklimin korunmasını önceleyen ekolojik değerler, topluluğun iyi olma hali ve güncel pazarın talepleri göz önünde bulundurularak Sarıkeçililerin ürünlerinin piyasaya arzı ile ilgili önerilerin geliştirilmesi

Proje temelde, Sarıkeçililerin günlük, mevsimsel ve yıllık hayat döngülerini, topluluk yapısını, üretim pratiklerini ve mekanizmalarını, toplumsal dönüşümler, ekonomik değişimler ve iklim krizi etkisinde değişen üretim ve tüketim ilişkilerini, karşılaştıkları ve mücadele ediyor oldukları

sosyal, hukuki ve politik engeller ve zorlukları göz önünde bulundurarak anlamaya çalışıyor. Sarıkeçililerin mevcut ihtiyaçlarını ve gelişme alanlarını dikkate alarak geçim kaynaklarını çeşitlendirmek ve dönüşen ekonomik koşulları ve talepleri göz önünde bulundurarak ürünlerinin farklı tedarik zincirlerine dâhil olmasını kolaylaştıracak giriş seviyesinde bir üretim ve bölüşüm modeli önermek projenin odaklarından bir diğeri. Proje ekibi, Sarıkeçililer Yörükleri örneğinden hareketle oluşturulacak sürdürülebilir ekonomi modelini, Türkiye’deki diğer göçebe hayvancı topluluklar özelinde uyarlanabilmesi adına, yaygınlaştırmayı hedefliyor.

Bu çabanın ilk ürünlerinden biri olan bu rapor Sarıkeçililerin üretim mekanizmalarına dair saha çalışmasının bulguları ve uzman görüşlerinden yola çıkarak geliştirilen Türkiye’de göçebe hayvancılık için sürdürülebilir bir ekonomik modele dair öneriler içeriyor. 2021 yılı Temmuz ayında, Konya ve Karaman’da Sarıkeçililerin çadırlarına yapılan ziyaretler ve birebir görüşmeler ve bunu takiben paydaşlarla gerçekleştirilen çalıştay ve toplantılar, önerilerin ana dayanağını oluşturuyor.

2.METODOLOJİ

Projenin metodolojik çerçevesi sunuşta bahsedilen peyzaj yaklaşımının bir uzantısı olan ve topluluk odaklı koruma anlayışından beslenen 'kültürel peyzajlar' / 'sosyo-ekolojik üretim peyzajları' yaklaşımı ekseninde oluşturuldu. Bu kavramlar, insan faaliyetlerinin çevrenin oluşumunda ve dönüşümünde kilit unsurlar olduğu peyzajları ifade eder. Kavramsal olarak insan-doğa ikileminin ötesine geçerek, insanları ekosistemlerin ayrılmaz bileşenleri olarak varsayar. Böylece bu yaklaşım tüm soyut ve somut üretim biçimleriyle insanlık tarihinin esasen doğanın ve fiziksel çevrenin işlenmesiyle bağlantılı olduğu, bunun da tarihsel olarak günümüz peyzajlarını şekillendirdiği kabulüne dayanır. Bu ilişki Latince'de kültür anlamına gelen *cultum* kelimesinin kökünde de bulunabilir: *Cultum*, arazi, ekip biçme, işleme gibi kavramlara atıfta bulunur.

Bu kavramlar da böylelikle insan toplulukları ile çevresi arasındaki etkileşimin somut ve somut olmayan tezahürlerinin çeşitliliğine işaret eder. Bu kavramları temel alan doğa koruma yaklaşımları ise bu çeşitliliği gerek biyolojik (tür çeşitliliği, gen çeşitliliği, ekosistem çeşitliliği, fonksiyonel çeşitlilik) gerek kültürel (göçebe hayvancılık, geleneksel ormancılık, dalyan balıkçılığı gibi geleneksel alan kullanım ve üretim biçimleri, geleneksel ekolojik bilgi, ritüeller, sözlü anlatılar, estetik değerler) bir zenginlik ve değerler bütünü olarak ele alır ve bunların korunması için çok paydaşlı, katılımcı ve bütüncül bir süreç izler. Özetle, bu yaklaşımın omurgası sürdürülebilir ve etki temelli bir doğa koruma eylem planı geliştirmek, uygulamak ve izleyebilmek için topluluk odaklı süreçlerden oluşur. Bu noktada, sürecin paydaşlarla birlikte tasarlanması ve hem yerel hem de uzman görüşlerinin süreçlere dahil edilmesi gereklidir.

Bu yaklaşımının çok paydaşlı, katılımcı ve bütüncül yapısından hareketle bu projenin metodolojisi de farklı paydaşların ve bilgi setlerinin etkileşimine açık bir biçimde çerçeveselendi. Bu kapsamda proje metodolojisi üç ana eksen de şekillendi: Literatür taraması, saha çalışması ve paydaş toplantıları.

Literatür Taraması

Araştırmaya kuramsal çerçeve ve temel oluşturması için Türkiye'de ve dünyada ilgili konu kapsamında yürütülen projeler ve yayınlanan araştırmalar incelendi. Buna göre, Türkiye'de göçebe hayvancılığın mevcut durumuyla birlikte, göçebe hayvancı topluluk ekonomileri, sürdürülebilir geçim kaynakları ve göçebe hayvancılık projeleri, kırsal kalkınma projeleri odağında bir tarama yapıldı. Kuramsal yaklaşımlarla birlikte, uluslararası örgütlerin program ve projeleri için benimsedikleri yaklaşımlara, farklı disiplinlerce göçebe hayvancılık ekonomilerinin nasıl ele alındığı saptandı.

Saha Çalışması

Sarıkeçililerin yaşam biçimi ve koşullarının; sorunlarının, taleplerinin ve üretim kapasitelerinin ve kaynaklarının anlaşılması için projemizin metodolojisinin ana çatkısını, Sarıkeçililerin çadırlarına

yapılan ziyaretler ve birebir görüşmeleri içeren saha çalışması oluşturmaktadır. Proje kapsamında 2021 yılı Temmuz ayında Sarıkeçililerin yazlak alanlarında 10 çadıra yapılan ziyaretlerde toplamda 36 Sarıkeçiliyle görüşmeler yapıldı. Saha çalışmasının örneklemini kendileri de bir Sarıkeçili olan, aynı zamanda projenin ortaklarından Sarıkeçililer Dayanışma ve Yaşatma Derneği'nden Pervin Savran ve Geççi'den Oğuzhan Çoban'ın yönlendirmeleri ve tavsiyeleri ile oluştu.

Görüşmeler yarı-yapılandırılmış bir teknikle 30 ile 105 dakika arasında sürdü; aradaki bu belirgin fark bazı görüşmelerin birebir bazılarının ise odak grup tekniğiyle yapılmış olmasından kaynaklandı. Görüşmenin birebir ya da odak grup tekniğiyle yapılması ziyaret edilen çadırın durumuna ve katılımcıların isteklerine göre şekillendi. Burada belirleyici olan çadırın ziyaret edildiği saat ve o saat dilimi ile eşleşen iş yükü oldu. Örneğin, kırkım vaktinde çadırda bulunmak erkek katılımcılarla görüşme yapılmasını kısıtlarken süt sağım vaktinde ise kadın katılımcılara ulaşmak zorluk teşkil etti. Her halükârda, görüşmecilerin cinsiyet dengesi saha çalışması boyunca gözetildi. Görüşmeler görüşmecilerin izni dahilinde sesli kayıt altına alındı, kayıtlar deşifre edildi ve arama toplantılarının ve döngüsel ekonomik modelin atlığını oluşturması için içerik analizi yapıldı. Görüşmeler aşağıdaki ana başlıklar dahilinde gerçekleştirildi:

Aile ve topluluk yapısı

- Aile bireyleri ve aile sayısı
- Tüketilen gıdalar, ürünler (kumaş vs.) ve gündelik eşyalar
- Topluluk içi iletişim
- Topluluk içi karar alma süreçleri

Sürü yapısı

- Hayvan kompozisyonu, sayısı ve ırkı
- Kullanılan ek gıdalar
- Kullanılan ilaçlar ve diğer veteriner ürünleri

Üretim mekanizması

- Maliyetler (mera/otlak kiralama, yem, aşı, ilaç, su, benzin, sosyal güvenlik primi, çalışan vb.)
- Kazançlar (et, süt ürünü satışı vb.)
- Ürün tercihleri
- Arz etmeyip tüketilen ürünler
- Piyasaya arz edilen ürünlerin çeşidi ve arz miktarı (kaç-hangi hayvan, kaç kilo -hangi peynir, vs.)
- Arz ediliş biçimi
- Üretim sürecindeki iş kalemleri ve iş bölümü (sürüyü gütme, peynir yapma, kıl kesme, dokuma, gündelik işler, kadın emeği, genç ve çocuk emeği vb.)
- Üretim sürecindeki paydaşlar (üretici aile, tüketici, aile dışı üreticiler, destekler, danışmanlar, araçlar, vb.)
- Üretime ilişkin aile içi karar mekanizmaları
- Altyapı (üretim, ürün depolanması, ürün dağıtımı, vb.)
- Kaynaklara erişim (meralar, göç yolları, su, vb.)
- Modern teknolojinin araçlarının kullanımı (elektrik, telefon, vb.)
- Pazarla kurulan ilişki (tüketici ile kurulan ilişki, aracı durumu, fiyat belirleme, vb.)
- Devlet destekleri

Paydaş Toplantıları

Literatür araştırması ve saha çalışmasına dayanılarak hazırlanan taslak önerileri detaylandırmak, verilerin doğruluğunu kontrol etmek ve yeni öneriler ile çalışmayı zenginleştirmek amacıyla çeşitli paydaş toplantıları gerçekleştirildi. Sarıkeçililerin mevcut üretim mekanizmaları ile birlikte ürünlerin potansiyel pazar değerini anlamak ve muhtemel üretim ve pazarlama zincirlerine dâhiliyetini tartışmak için ürün geliştiriciler, HoReCa sektörü temsilcileri, perakende satın almacılar, mutfak kültürü araştırmacıları, mutfak şefleri, kooperatif üyeleri, sivil toplum örgütü temsilcileri, kooperatif üyeleri, sosyal girişimciler, zanaatkarlar ve tasarımcılar ile yuvarlak masa toplantıları, atölye çalışmaları ve odak grup görüşmeleri düzenlendi.

Bu kapsamda "Göçebe Hayvancılık için Sürdürülebilir Ekonomik Model Çalıştayı" 2-3 Kasım 2021 tarihlerinde Narköy, Narköy, Nar Eğitim ve Danışmanlık Merkezi'nde 56 paydaşın katılımıyla gerçekleşti. Çalıştay kapsamında Sarıkeçililerin temel geçim kaynağı olan damızlık keçi yetiştiriciliğinden elde ettikleri et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, kıl ve yün ürünleri ve kozmetik ürünleri kalemlerinde ürünlerin geliştirilmesi, üretimi, pazarlanması ve dağıtımı gibi konulara odaklanıldı. Bu ürün kalemleri özelinde yapılan atölyeler ve yuvarlak masa toplantıları kapsamında yöneltilen sorular ile katılımcılar öneri ekonomik modelin Sarıkeçililer için nasıl daha etkili kılınabileceği yönünde görüşlerini sundular. "Göçebe Hayvancılık için Sürdürülebilir Ekonomik Model" çalıştayı takiben odak grup görüşmeleri düzenlendi ve ilgili ürün gamının paydaşlarıyla çalıştayda geliştirilen öneriler derinleştirildi. Çalıştay aşağıdaki sorular dahilinde yürütüldü:

Et ve Et Ürünleri:

1. Pazarda ve tüketiciler arasında "oğlak" ürününe yönelik itibarsızlık ve/veya bilgisizlik nasıl aşılabılır?
2. Göçebe hayvancılığın halihazırdaki üretim şeması ve aktörler göz önünde bulundurulduğunda ürünün üretici konumundaki göçebe hayvancılardan tüketicilere ulaşması noktasında var olan üretim şemasına alternatif satış mekanizmaları nelerdir?
3. Ürün işleme, paketlenme ve dağıtım gibi operasyonel iş kalemleri sürdürülebilirlik kriterleri de gözetilerek nasıl çözümlenebilir?
4. Göçebe hayvancılık üretimlerinin pazardaki diğer ürünlerden, örneğin; endüstriyel üretimlerden farkı, tüketici ve pazarın diğer aktörleri tarafından nasıl ayırt edilebilir?
5. Göçebe hayvancılığın, mevcut sorunlar ve engeller göz önünde bulundurulduğunda, geleneksel biçimi ile sürdürülebilmesi için gerekli mekanizmalar nasıl kurulabilir?
6. Göçebe hayvancılık ürünlerinin raflarda ve menülerde daha çok yer almasını sağlamak için en etkili olabilecek stratejiler neler olabilir? Nereden başlamalı, nasıl ve kimlerle geliştirilmeli?

Süt ve Süt Ürünleri:

1. Göçebe hayvancılığın halihazırdaki üretim şeması ve aktörler göz önünde bulundurulduğunda ürünün üretici konumundaki göçebe hayvancılardan tüketicilere ulaşması noktasında var olan üretim şemasına alternatif satış mekanizmaları nelerdir?

2. Ürün işleme, paketlenme ve dağıtım gibi operasyonel iş kalemleri sürdürülebilirlik kriterleri de gözetilerek nasıl çözümlenebilir?
3. Ürünlerin muhafazası ve nakliyesinde soğutma gibi altyapı sorunlarına çözüm ne olabilir?
4. Göçebe hayvancılık üretimlerinin pazardaki diğer ürünlerden, örneğin; endüstriyel üretimlerden farkı, tüketici ve pazarın diğer aktörleri tarafından nasıl ayırt edilebilir?
5. Göçebe hayvancılığın, mevcut sorunlar ve engeller göz önünde bulundurulduğunda, geleneksel biçimi ile sürdürülebilmesi için gerekli yaklaşım ve mekanizmalar nasıl kurulabilir?

Kozmetik Ürünleri:

1. Keçi ürünlerini kozmetik sektöründe görmek mümkün mü? Hangi keçi ürünlerini kozmetik sektöründe kullanabiliriz?
2. Keçi ürünlerinin kozmetik sektöründeki mevcut durumu nedir? Keçi ürünlerinden elde edilecek kozmetik ürünlerin çeşitliliği ne olabilir? Örneğin, keçi yağı halihazırdaki bir ürün içeriğine alternatif olabilir mi?
3. Keçi ürünlerinin kozmetik sektöründe yer bulabilmesi için, özellikle son tüketici göz önünde bulundurulduğunda, farklı itibar çalışmaları yapmak gerekir mi?
4. Keçi yağının hammadde olarak kozmetik üreticisine ve pazarına ulaşması nasıl sağlanır? Et üretiminden artık olarak çıkan keçi yağı gibi maddelerin yönetimi nasıl olmalı?

Kıl ve Yün Ürünleri:

1. Atıl ve artık bir hammadde olarak keçi kılı hangi alanlarda hammadde kullanılabilir? Keçi kılının tekstil dışındaki alanlarda da kullanılması mümkün mü? Sarıkeçililerin dâhi üretmeyi bıraktığı bir hammaddenin üretimi ve kullanımı nasıl teşvik edilebilir ve sürdürülebilir?
2. Mevcut hayat döngülerine müdahale etmeden ve özellikle kadınları "işçi" kılmadan bu üretimi mümkün kılmanın yolu ne olabilir?
3. Keçi kılı ürünleri için alternatif üretim ve satış kanalları ve muhtemel işbirlikleri neler olabilir?
4. Yapılacak yeni işbirliklerinde ve üretim mekanizmalarında geleneksel Sarıkeçili motifleri ve tekniklerinin değerlendirilmesi mümkün mü? Bu motiflerin güncel modern ürünlere adapte edilmesi sağlanabilir mi? Bu üretim senaryosunda göçebe hayvancı kadınların ortaya çıkacak ilgilileri eğitmesi gibi bir senaryo ne eksende ve hangi koşullar altında mümkün olabilir?
5. Göçebe hayvancı üretimlerinin pazardaki diğer ürünlerden, örneğin endüstriyel üretimlerden farkı, tüketici ve pazarın diğer aktörleri tarafından nasıl ayırt edilebilir?

3.GÖÇEBE HAYVANCILIK VE SARIKEÇİLİLER

Dünyanın farklı yerlerinde göçebe hayvancılık faaliyetleri bölgenin çevresel, kültürel, sosyo-ekonomik ve politik koşullarına göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar yetiştirilen evcil otçul hayvanın türü, sürü kompozisyonu, sürüdeki hayvan sayısı ve ek geçim kaynakları gibi yaşama ve üretime dair unsurlarda belirleyici olmuştur. Yerel farklılıklara rağmen geleneksel formunda şu özelliklerin tüm göçebe hayvancı topluluklar ve üreticiler için ortak olduğu söylenebilir:

- **kaynakların ortak kullanımı**
- **organize sürü hareketliliği ve yönetimi**
- **yerel ekosistemlere uyum sağlamış hayvan ırklarının yetiştirilmesi**
- **ekosistem uyumluluğunu takip eden topluluk yapısı**

Sürülerin mevsimsel elverişliliğe göre otlaklara göç ettiği bu üretim biçimi, hayvan hareketliliği, doğal kaynaklara yönelme ve bu kaynakların ortak kullanımıyla esnekliğin, uyumluluğun ve bununla ilişkili olarak sürdürülebilirliğin en yüksek olduğu üretim sistemlerinden biridir.

Ne var ki, ilişkide olduğu ekosistemlere, biyolojik çeşitliliğe ve kültürel zenginliğe bu denli doğrudan faydası olan bir üretim biçimi olarak göçebe hayvancılık, tüm dünyada pek çok nedenden ötürü tehdit altında: meraların ve otlak alanların tarım arazilerine, çiftliklere ya da yapılaşmaya tahsis edilmesi, hayvancılık ekonomisinde artan metalaşma ve eşitsizlik, kuraklık, kıtlık, çatışmalar ve savaşlar. Bu etmenler hayvan hareketliliğinin ve refahının azalmasına neden olarak doğal kaynak kullanımını ve kırsal geçim kaynaklarının sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etki ediyor. Bu yüzden, göçebe hayvancılığı kırsal kalkınma ve geçim kaynakları çerçevelerinden değerlendirmek, en az doğa koruma ve kültürel koruma yaklaşımları kadar önemlilik arz etmektedir.

Sürdürülebilir geçim kaynakları, ekonomik faaliyetlerin çevresel etkilerini de göz önüne alan, yenilenebilir ya da değiştirilebilir kaynak kullanımını ön planda tutan geçim kaynaklarıdır. Bu açıdan göçebe hayvancılık endüstriyel üretim tekniklerine göre daha az karbon üretir, daha az su tüketir ve hayvanlar üzerinde antibiyotik kullanımını sınırlandırarak daha doğal ve sürdürülebilir bir üretim şekli ortaya koyar. Özellikle kırsal alanlarda sürdürülebilir geçim kaynaklarının üretilmesi ve desteklenmesi, hem geleneksel üretim ve yerel topluluk kültürlerinin korunması hem de kırsal alanlardan kentlere doğru yaşanan göçün engellenmesine katkı vererek yerel kalkınmayı güçlendirir. Ekonomik çeşitliliğin kısıtlı olduğu, tarımsal üretimin kısıtlı ya da mümkün olmadığı alanlarda göçebe hayvancılık en iyi maliyet-etkin seçenek olabilir. Bahsedilen etkilerin yanı sıra göçebe hayvancılık, gıda üretimi konusunda endüstriyel üretime bir alternatif sağlamaktadır. Et, süt ve bunlardan elde edilen temel gıdalar; kıl, yün, gübre, deri gibi diğer ürünler doğa dostu bir şekilde elde edilmektedir.

Türkiye’de Göçebe Hayvancılık

Türkiye’de göçebe hayvancılığın güncel durumuna ilişkin ne yazık ki literatürde yeterli veri mevcut değil. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerinde ve TÜİK istatistiklerinde, göçebe hayvancılığa ilişkin özel veriler yer almamaktadır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvan üretimi ve sayıları, üretim biçimleri özelinde herhangi bir ayrıma gidilmeksizin, geleneksel hayvancılık ve endüstriyel hayvancılık aynı değerlendirmeye tabi tutularak hesaplanmaktadır. Bu durum, göçebe hayvancılık üretiminin toplumsal bilinirliğinin ve tanınırlığının olmamasının yanı sıra, devlet nezdinde de bir üretim biçimi olarak itibar görmediğini göstermektedir. Bununla beraber, destek ve koruma ihtiyacı duyan bu topluluklar için özel bir politika geliştirilmesi tayin edici bir öneme sahiptir.

Bu tanınmama sorunu öte yandan göçebe hayvancıların geleneksel haklarının da korunmaması sorununu doğurmaktadır. Bunlardan biri meraların ve göç yollarının buralara başka alan kullanımları tahsis edilmesi sebebiyle daralması ve/veya bölünmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal alanların genişlemesi nedeniyle, meraların toplam alanı 1940’ta 44,2 milyon hektardan 2000’de 12,4 milyon hektara düşerek %70’in üzerinde bir oranda azalmıştır (Redman, & Hemmami, 2008). Devlet politikaları (mera arazilerinin tarıma, kentsel dönüşüme açılması ya da özel sektöre kiralanabilmesi gibi) tarafından dayatılan bu değişiklikte başa çıkabilmek için göçebe hayvancılar geçim kaynaklarını sürdürebilmek adına daralan yaşam alanlarını daha yoğun bir biçimde kullanmak zorunda kalmaktadırlar.

Geleneksel hali ile göçebe hayvancılığın, hayvan hareketliliğiyle farklı habitatları ve ekosistemleri birbirine bağlaması, meraların ve ormanların korunması ve orman yangınları ile mücadeledeki rolleri politikalar nezdinde dikkate alınmamaktadır. Aksine, birçok örnekte doğa koruma yaklaşımlarının göçebe hayvancılığın özellikle korunan alanlara, orman ve mera ekosistemlerine zarar verdiği görüşü bu yanlış politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında gerekçe olarak kullanılmaktadır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bütüncül olmayan doğa koruma yaklaşımları bu ekosistemlerin korunması için temel sorunları kapsayıcı bir şekilde ele almak, yaşanan çatışmaların kökünde yatan nedenlere bakmak ve insan-doğa etkileşimini önceleyerek karşılıklı yarar sağlayan çözümler geliştirmek yerine, ormanlara ve meralara erişimi kısıtlamak ve göçebe hayvancılığı yüksek miktarda ama sürdürülebilir olmayan çıktılar alınabilecek bir hayvancılık sistemine dönüştüren politikaların meşrulaştırılmasına katkıda bulunmuştur.

Türkiye’deki yerli hayvan ırkları ve hayvan genetik çeşitliliği, suni tohumlama ve canlı hayvan ithalatı yoluyla yüksek verimli ama sürdürülebilir olmayan ırkları destekleyen politikalar sebebiyle önemli ölçüde azalmıştır (Redman, & Hemmami, 2008). Örneğin, 1991 ile 2017 yılları arasında yerel sığır ırklarını kullanmaktan ithal ırklar ve bunların melezlerini kullanmaya geçiş aşağıdaki tabloda gözlemlenebilir (TUİK, 2017).

yıl	ithal inek	melez inek	yerli inek	sığır
1991	1.253.865	4.033.375	6.685.683	366.150
2017	7.804.588	6.536.073	1.602.925	161.439

Tablo 1 Büyükbaş hayvancılıkta yetiştirilen ithal, melez ve yerli inek sayılarının 1992 ve 2017 göstergeleri

Göçebe ve diğer geleneksel hayvancılık biçimlerinin giderek azalmasıyla birlikte diğer hayvanlarda da rakamlar azalış göstermektedir (TUİK, 2017):

yıl	At	Eşek	Katır	Deve
1991	495.543	943.751	191.850	1.914
2017	114.047	141.375	34.360	1.703

Tablo 2 Büyükbaş hayvancılıkta yetiştirilen at, eşek, katır ve deve sayılarının 1992 ve 2017 göstergeleri

Şekil 3 Otlamadan dönen keçi sürüsü (Fotoğraf: Engin Yılmaz, Yolda Girişimi)

Şekil 4 İlk göçünü gerçekleştirmiş bir oğlak (Fotoğraf: Engin Yılmaz, Yolda Girişimi)

Sarıkeçililer

Sarıkeçililer yörük olarak anılan ve yüzyıllardır Anadolu'da varlığını korumaya çalışan bir kültürün son temsilcilerindedir. Yörük topluluklarının isimleri ise daha çok yetiştirdikleri hayvan ırklarına göre belirlenir. Örneğin Sarıkeçili, Sarıtekeli, Karakeçili, Karatekeli, Akkoyunlu ve dahası. Günümüzde hala Toros Dağları ve çevresinde varlıklarını devam ettiren Sarıkeçililer, küçükbaş hayvancılıkla geçimini sağlayan ve yüzyıllardır devam ettirdikleri göçebe yaşam tarzını korumaya çalışan bir topluluk.

Sarıkeçililerin topluluk olarak kaç bireyden, aileden veya çadırdan oluştuğunu kesin sayılarla ifade etmek oldukça güç. Göçebe yaşam şartlarının etkisiyle Sarıkeçililerin toplam nüfusunu kesin sayılarla ifade edilememektedir. Ancak saha çalışmamızda yaptığımız görüşmeler aracılığıyla yaklaşık olarak 150 aileden oluştuklarını ve hemen her ailenin kendi çadırında yaşadığını söyleyebiliriz. Sarıkeçililer geleneksel olarak, bugünlere kıyasla, daha büyük çadırlarda birkaç aile beraber yaşardı ve göçe birçok çadır birlikte çıkardı. Fakat gerek göç yollarının ve otlak alanlarının daralması gerekse Sarıkeçililerin sayılarının zaman içinde azalmasıyla bu gelenek büyük oranda bırakılmıştır. Yaptığımız gözlemler ve topluluk üyelerinin ifadelerinden ailelerin ortalama 5-6 bireyden oluştuğunu belirtmek mümkündür.

Sarıkeçililer kışın Mersin ilinin sahil şeridine yazın ise Konya ve Karaman il sınırı içerisinde Toros Dağları'ndaki yaylalarına göç etmektedirler. Kışları Mersin iline bağlı kıyılarda doğu sınırında Silifke, Erdemli, batıda Aydıncık, Bozyazı, kuzeyde ise Mut-Gülnar ilçelerini içine alan coğrafyayı yurt tutarlar. Yazları ise Orta Toroslarda, Konya ve Karaman'ın yüksek yaylalarında geçirirler. Sarıkeçililerin bir kolu Ermenek'ten başlayarak Taşkent, Hadim, Bozkır ve Seydişehir hattı üzerinde yaz mevsimini geçirirken diğer bir kol Çumra, Akören ve Ilgın tarafında geçirir. O yılki iklime bağlı (fenolojik) değişimi takiben Nisan ayı ortası-Mayıs ayı başında 350 kilometre mesafeye kadar çıkabilen bahar göçüne başlanır ve bu göç yazlakta sona erer. Kışı ise daha ılıman kıyılarda geçirmek amacıyla Eylül-Ekim aylarında güz göçünü gerçekleştirmek üzere yola çıkılır. Göç tarihleri, o yılın iklim şartlarına ve dolayısıyla vejetasyonun durumuna göre belirlenmektedir.

Şekil 5 Sarıkeçililerin geleneksel bahar göçü (Fotoğraf: Nevzat Hız)

Sarkeçililerin yaşamı göç süresince ve yazlak ve kışlak alanlarında geleneksel olarak kara çadırlarda geçer. Özellikle kışlak alanlarında bu otlakların giderek azalması sebebiyle hareketliliğin gittikçe kısıtlanması, böylece kıl çadır gibi hızlıca kurulup kaldırılabilen bir yapısal sisteme olan ihtiyacın sönümlenmesi başta olmak üzere değişen çevresel ve ekonomik koşullar nedeniyle brandalar kullanılarak üretilen ve manar diye anılan barınakların kullanımı artmıştır. Güncel ekonomik koşullar ve aile bireylerinin azalması sebebiyle hane içerisinde bir bireye, özellikle kadınlara, düşen iş gücünün artması kara çadırın geleneksel sistemde olduğu gibi hane içinde dokunmasını imkânsız kılmaktadır. Son yıllarda ya kara çadır dışarıdan temin edilerek geleneksel doku devam ettirilmeye çalışılmakta ya da kullanılan materyal bakımından kültüre tamamen yabancı, fakat maliyet açısından daha uygun olan manarlar tercih edilmektedir.

Bahar göçü ortalama 30-45 gün, güz göçü ise yaklaşık olarak 30-60 gün sürer. Bahar göçü sırasında göç yollarının daralması ve eskiden hayvancılık yapılan meraların tarım arazilerine açılmasının etkileriyle, Sarkeçililer üzerlerinde ekin olan tarlalar arasında çok dar koridorlardan geçmek zorunda kalmaktadırlar. Bahar göçü bu ekin dolu tarlaların yerel topluluklar ile çatışma

Şekil 6 Kıl çadırın altında Sarkeçililer (Fotoğraf: Nevzat Hız)

Şekil 7 Kıl Çadırı (Fotoğraf: Cem Türkel, Innovation for Development)

yaşamadan hızlıca geçilmesi gerektiği için, daha kısa sürer. Güz göçü ise bahsedilen arazilerdeki ekinler kalkmış olduğu için daha rahat bir ritim ve sürede tamamlanmaktadır. Göç yollarında özel bir durum yok ise yıldan yıla büyük değişiklikler yaşanmaz; geleneksel olarak nesilden nesile aktarılır ve rota üstünde herhangi bir yeni alan kullanımı tahsis edilmez veya göç yollarına erişim engellenmez ise ilke olarak benzer bir rota kullanılır.

Sarkeçililerin sürüleri ağırlıklı olarak keçilerden, ve kısmi olarak da koyunlardan oluşmaktadır. Her ne kadar önceden sürülerde develer ve eşekler de yer alsada bu hayvanlar artık ya hiç bulunmamakta ya da bazı ailelerde çok az sayıda yer almaktadır. Geleneksel olarak göç esnasında çeşitli eşyaların ve hatta yeni doğmuş oğlakların taşınması için develere ve eşeklere ihtiyaç duyan Sarkeçililer artık taşıma için traktör kullanılmaktadır. Geleneksel göç yollarının birçok nedenle kullanılamaması ve bu yüzden develerin yürümelerini çok zorlaştıran eğimi yüksek rotalar kullanmak zorunda kalmaları gibi nedenler ile topluluk için manevi değeri çok yüksek olan develerin kullanımı yok olmak üzeredir. Bu hayvanların dışında sürülerde çoban köpeği bulundurulur. Sarkeçililerin geleneksel ekolojik bilgi seti içerisinde yer alan çoban köpeği yetiştiriciliği insan ve yaban hayat arasındaki çatışmaları engellemede en iyi doğal çözümlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sarkeçililer, Akdeniz bölgesinin yerel ırkları olan keçiler yetiştirmektedirler. Bu bağlamda, kültürel çeşitliliğin korunmasının yanı sıra Honamlı gibi yerel hayvan ırklarının soylarını devam ettirmelerine yardımcı olurlar. Yerel ırklar ithal ırklara kıyasla çevresel koşullarla daha uyumludur ve hastalıklara karşı daha dirençlidir. Bu sebeple Sarkeçililerin yerel ırk keçi yetiştiriciliği gıda güvenliğine muazzam bir katkı sunmaktadır.

Şekil 8 Sarkeçililerin takribi göç rotaları, Yolda Girişimi & IUCN, 2022

Şekil 7 Sarıkeçili bir ailenin çoban köpeği (Fotoğraf: Engin Yılmaz, Yolda Girişimi)

Aile Kapasitesi

Çadırda bazen bakarsın 20 kişi olur bazen bakarsın 10 kişi olur. Ben kendim 5 kişiyiz, 3 çocuk 2 de biz 5. - İbrahim

Bir insanın ailesinde bakacak 1-2 kişi olsun imkânı 150-200 olur. - Mahmut

Sarıkeçililerin aile yapısı geçmişte her ne kadar birçok neslin bir arada yaşadığı bir yapıya dayansa da bugün birçok çadırda artık çekirdek aile tipi yaşam baskındır. Yapılan görüşmeler esnasında yakın zamana kadar birkaç neslin çadırlarının aynı yurttaki grup halinde yaşadığı ifade edilse de ziyaret edilen ailelerden yalnızca birinin bu şekilde yaşadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 8 Sarıkeçililerin keçileri (Fotoğraf: Cem Türkel, Innovation for Development)

Sarıkeçililerin yetiştirdikleri sürünün büyüklüğü, keçilerin bakımı ile ilgilenebilecek aile bireyi sayısı ile orantılıdır. Her bir çadırda genellikle yetişkinler keçilerin bakımını üstleniyor olsa da görüşmelerde çocukların da keçileri otlattıkları ifade edilmiştir. Ailede keçileri 'güdebilecek' kişi sayısı sürüde yetiştirilecek hayvan sayısını belirlemektedir.

Sarıkeçililerin sürüleri ağırlıklı olarak keçilerden oluşuyor. Sayıca az olarak koyunlar ve birkaç deve de sürü kompozisyonuna katılmaktadır. Sarıkeçililer yılda ortalama 150.000 adet oğlak yetiştirme kapasitesine sahip. Üretilen hayvan sayısının en az yarısı kadar hayvan sürünün devamlılığını sağlamak adına korunmaktadır. Bu esnada, geleneksel ekolojik bilgileri kapsamında sürünün "genç" tutulmasına dikkat edilmektedir. Keçilerin ne zaman çiftleşeceği ve dolayısı ile doğum yapacağı topluluk üyeleri tarafından yönetilmektedir. Oğlakların Nisan ve Mayıs aylarında göçe çıkabilecek hale gelmeleri için doğum zamanı Aralık sonu ve Ocak ayına denk getirilmek üzere hareket edilmektedir.

Sürünün yaklaşık %30'u, yılda tek seferde gerçekleştirilen bir pazarlık ile, canlı hayvan (oğlak) olarak satılır. Bu sayının tamamına yakını 'kasap' veya 'canbaz' adı verilen, hayvan ticareti ile uğraşan ve Sarıkeçililer ile pazar arasında aracı görevi üstlenen kişilere satılmaktadır. Satışa sunulacak hayvanların kalan çok bir az kısmı ise doğrudan kurbanlık olarak kurban pazarları ya da doğrudan bağlantılar ve sosyal medya grupları aracılığıyla satılmaktadır.

5 ayda yavrular doğar, 5 ay büyümeleri sürer, Temmuz-Ağustos aylarında satışını yaparız. - Zeynep

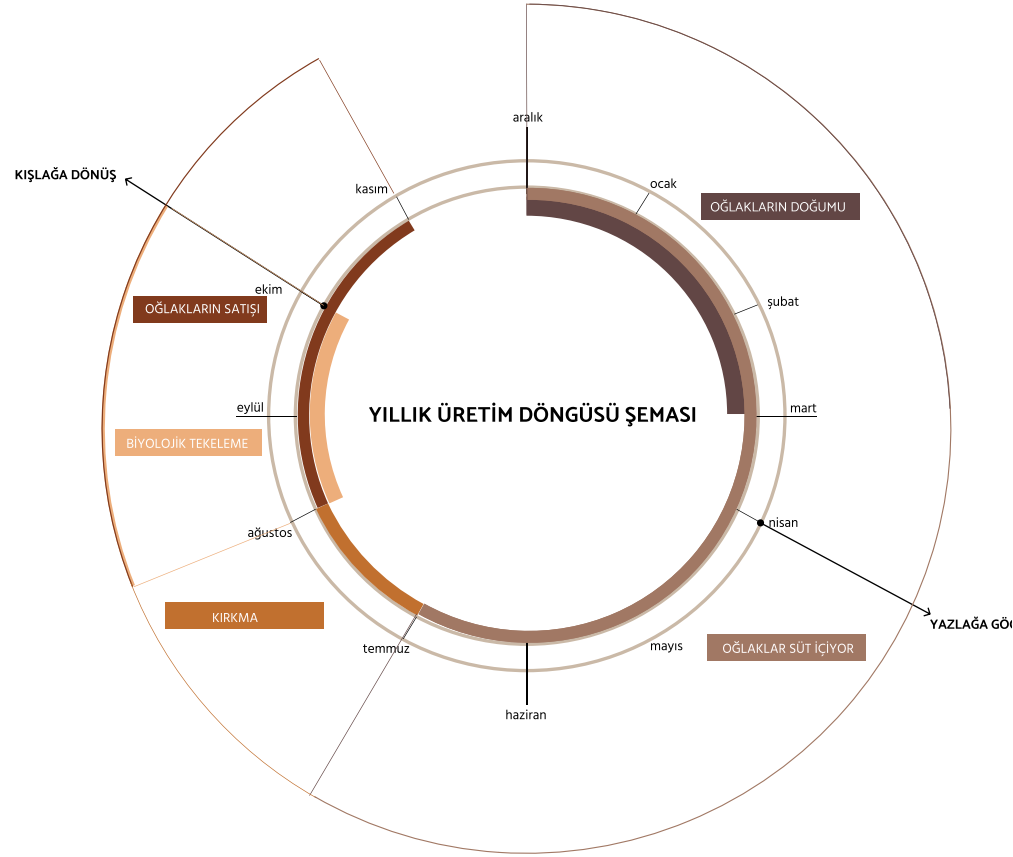
Sarıkeçililerin Üretim Alanları

Sarıkeçili göçebe topluluğun temel geçim kaynağı keçi üretimi. Sarıkeçililer geleneksel olarak keçileri geniş bir kaynak olarak kullanarak neredeyse hiç atık üretmeyen bir sistemde ürünler elde etmektedirler:

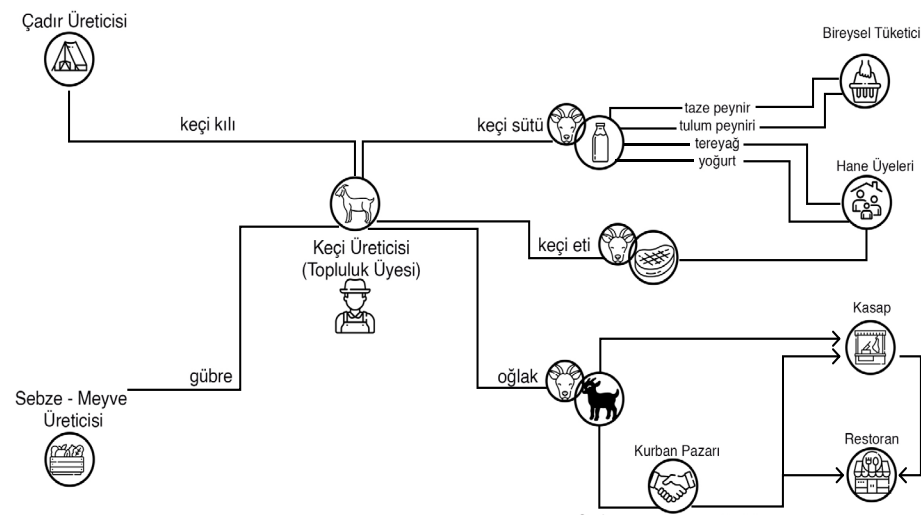
- Her yıl yaz aylarında çiftleştirilen keçilerin yavru olması ile doğan oğlakların 5-8 aylık olana dek beslenmesi ve büyütülmesiyle keçiler üretilir. Canlı satışı yapılan oğlak yaklaşık 50 -60 kilogram ağırlığında olmaktadır.
- Oğlakların süttan kesildiği dönemlerde süt sağımı yapılır. İlke olarak yılda yalnızca bir kez belirli bir dönemde oğlak doğumu gerçekleştiği ve oğlakların yaşam döngüsü öncelik olduğu için süt sağımı oğlakların süttan kesildiği Temmuz-Ağustos aylarına denk gelmektedir.
- Her ne kadar bu geleneksel üretim artık nadiren sürdürülüyor olsa da Sarıkeçililer keçilerin kollarından elde edilen iplikle çadır, çanta, çuval, heybe, kilim gibi ev tekstil ürünleri üretilmektedir.
- Sürülerin otlarken meraya yaydıkları dışkıları dışkıları sebze ve meyve yetiştiriciliğinde gübre olarak kullanılabilir.

Temel üretim kalemi olan keçiye bağlı bu ürün yelpazesi Sarıkeçililerin hammadde ya da mamul olarak pazara ulaştırabileceği üretimlerdir. Ancak gerek ekonomik koşulların gerek iklim krizinin etkilerinin ve bunlara ek olarak –belki de bunlardan daha bağlayıcı ve kısıtlayıcı olarak– sosyal ve politik zorlukların, Sarıkeçililerin geleneksel yaşam döngülerini alışageldikleri coğrafyada sürdürmelerini zorlaştırırken aynı zamanda göçerlik koşullarıyla birlikte pazara erişimlerini ve üretimde-tüketimde yeni mekanizmalar denemelerini ve benimsemelerini engellediğini ifade etmek mümkündür.

Çalışmamızın bu bölümünde, üretim kapasiteleri ve pratiklerine eğilerek yapılan saha araştırmasında toplanan veriler ışığında, Sarıkeçililerin mevcut üretim alanlarını keçi yetiştiriciliği, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, kıl ve iplik temelli ürünler ve gübre başlıkları altında değerlendirdik.

Şekil 12 Sarıkeçililerin yıllık üretim döngüsü şeması

Şekil 11 Sarıkeçililerin mevcut ürün portföyü

Keçi Yetiştiriciliği

Sabah erken kalkarız biz, ezanla falan kalkarız. Davarları erken salarız sığağa kalmasın diye. Yani kışın o kadar olmaz da yazın sığağa kalmasın diye. Çocukları davara gönderirim bazen kendim giderim... Sabah kahvaltılarını yaptıktan sonra salarlar, saat 11 buçuk 12 gibi gelirler. Ondan sonra ben de yemekleri çaylarını hazırlarım. İşte otururlar çocuklar, vakti geldi sağımın davarları sağlarız. Süt ile peynirle uğraşırım ben de. - Zeynep

Sarıkeçililerin göç ve üretim takviminin şekillenmesinde, keçilerin biyolojik takvimi ve ihtiyaçları esas alınmaktadır. Oğlakların doğumunu takip eden aylarda kışlaklarda ve daha sonra yazlağa doğru çıkılan göç yolunda oğlaklar beslenir ve büyür. Yaz ayları sonunda dişi keçilerin yeniden gebe kalmasının ardından Sarıkeçililerin kışlağa dönüş yolculuğu başlar ve yeni oğlakların doğumu kışlakta gerçekleşir.

Sarıkeçililer, her yıl Ağustos ve Ekim ayları arasında, keçileri çiftleştirir. Dişi keçilerle erkek keçilerin çiftleşmesi keçilerin doğal üreme takvimi de gözetilerek biyolojik tekeleme yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu dönemde gebe kalan keçiler, 5-5,5 aylık gebelik sonucunda Aralık, Ocak ve Şubat ayları arasında doğum yapar. Bu süre Nisan'a kadar uzayabilir. Doğumdan sonra, oğlakların yeterince süt alması ve gelişmesi önceliklidir. Oğlaklar Haziran ve Temmuz aylarında kademeli olarak süttten kesildikten sonra yazlakta Temmuz ve Ağustos aylarında canbazlara ya da kasaplara satılır.

Sarıkeçililer yetiştirdikleri oğlakları büyük oranda onları beslemek üzere alıp kurban pazarında satışa sunan ya da eti işleyecek kasaplara satan 'canbazlara' veya kısıtlı bir oranda doğrudan et ve et ürünleri satan ya da restoranlara et sağlayan kasaplara satmaktadır. Bu satışlar genellikle önceki satışlarda edinilen tanışıklık ve bağlantıyla benzer alıcılara yapılmaktadır. Bununla beraber, Sarıkeçililer son yıllarda günlük hayatlarında kullanmaya başladıkları sosyal medya mecraları sayesinde de alıcılara irtibata geçmektedirler. Özellikle Facebook grupları ve sayfalarında keçilerin fotoğraflarını gören alıcılara da alışverişler yapılmaktadır.

Halihazırdaki duruma bakıldığında canbaz ve kasaplara yapılan toplu satışlar damızlık keçi üretiminin temel hedefi. Sarıkeçililer yıl boyu verilen emeğin karşılığını bu satışlarda almayı beklemektedir. Bu toplu satışların yanında bazı aileler adaklık kurban gibi istisnai satışlar ve ayrıca az sayıda aile Kurban Bayramı için kurbanlık pazarında da satış yapmaktadır. Ancak pazara çıkmak, Sarıkeçililer için birçok açıdan kârlı değildir. Pazara çıkacak hayvanın pazar yerine taşınması, pazar yeri kirası, pazarda bulunulan süre boyunca yedirilecek yemin tutarı gibi maliyetlerle birlikte, pazara giden aile birey(ler)in işgücünün sürünün yönetimi için gereken mesaiyi karşılamayacak olması ve bunu telafi etmek için diğer aile fertlerine yüklenecek işlerin açığa çıkardığı emek yükü düşünülünce, keçi satışından elde edilen gelir sarf edilen emeğe kıyasla yetersiz kalmaktadır. Nihayetinde, istisnai yapılan adaklık satışlar ve kurban pazarı satışları Sarıkeçililer için düzenli gelir kanallarından biri değildir.

*Canbaz ya da Celep: Hayvan ticareti ile uğraşan kişi.
Tekeleme ya da Teke Katımı: Sarıkeçililerin sürüleri doğurganlığı kontrol edebilmek adına çoğunlukla dişi keçilerden oluşuyor. Üreme vakti geldiğinde keçilerin çiftleşmesinin sağlanması için sürü içerisindeki erkek keçilerin – tekelerin dişilere katılmasına tekeleme ya da teke katımı denir.*

Et ve Et ürünleri

Sarıkeçililer, göçebe yaşam koşulları ve bununla ilişkili olarak mevcut pazara dahil olmadıkları için keçi etini işlememektedir. Her çadırdaki yalnızca hane halkının tüketimi için hayvan kesimi yapılmakta ve bu et uzun süreli muhafaza edilemeyeceği için ancak kavurma yaparak saklanabilmektedir. Et ve ürünlerini saklamak için gerekli olan soğutucu ya da buzdolabı hem hareketliliği zorlaştırması için hem de sürekli bir enerji kaynağına ihtiyaç duyulması sebebiyle talep edilmemektedir.

Süt ve Süt ürünleri

Mahmut: Taze peynir 50 lira. Tutturabildiğine verirsin onu yani.

- Var mı yakın zamanda bu rakama satış yaptınız mı

Mahmut: Olsa yapacaktık.

- En yakın ne zaman yaptınız satış taze peynirde

Mahmut: valla 15 gün önce yaptım

- Kaç paraydı

Mahmut: 50 liraya verdim

-Kilosunu?

Mahmut: Evet.

-Tulum?

Mahmut: Tulum yapmadım.

-Yapmış olsan kilosunu ne kadara verirdin

Mahmut: Tulum zahmetli iş onu yaptığında birisine satacak olduğunda 80-100 lira desen o adam onu çok sunup da adam ona 50 lira diyo. Yani tulum nasıl bu kadar çok olabilir ama adam bilmiyor ki onun nasıl bir zahmetli bir şey olduğunu. Onun için tulum yapıp da satmak. Aynı zamanda kendi kendimize iş alıyoruz. Kendi ihtiyacımızı tuluma yaparız ama alıcısı bizden taze olarak alır. Kendisi tuluma yapar pet bidonlara yapar.

Sarıkeçili göçebe hayvancılar için, üretim hacmi her ne kadar sınırlı miktarda da olsa, en temel ikinci üretim kalemi süt ve süt ürünleridir. Sarıkeçililer için süt sağımında oğlakların sağlığı ve gelişimi için yeterli miktarda süt ile beslenmeleri temel prensip. Bu yüzden, anne keçilerde oğlakların doğumundan itibaren süt sağılabilir olsa da oğlakların yeterli beslendiğinden emin olmak için keçiler oğlaklar süttten kesilene kadar sağılmamaktadır. Aralık ayında başlayan doğumlardan itibaren Haziran-Temmuz aylarına kadar süt yalnızca oğlaklara bırakılır. Temmuz ayına gelindiğinde, kademeli olarak oğlaklar süttten kesilirken ya da "kuruya alınırken", anne keçilerin sütleri sağılmaya başlanır. Temmuz ayında süt sağımının başlamasıyla birlikte, öncelikle hane halkının ihtiyacını karşılamak için peynir, yoğurt ve tereyağı üretilmektedir. Az bir miktarda süt ve süt ürünü ise pazarda, çoğunlukla bilindik kişilere satılmaktadır. Sözü edilen bu üretim hacmi, süt ürünleri üretmek ya da hammadde olarak sütü pazara sunmak için oldukça sınırlıdır.

Yoğurt, tereyağı ve kaymak çabuk bozulabilen ürünler olduğu için saklanması güç ürünlerdir. En sık yapılan ve satılan ürün ise taze peynir. Bu ürün hem hanenin ihtiyacı için yapılır hem de üretim fazlası olursa satılmaktadır. Satın alan kişiler bu peyniri ya tulum peyniri yapmak için ya da doğrudan taze tüketmek için almaktadır. Keza Sarıkeçililer de tulum peynirini ailenin kışlık ihtiyacı için yapmaktadır. Mayalanan peynir tulumlara basılır ve en yakın kasaba ya da ilçe merkezindeki soğuk hava depolarına bırakılır. Tulum peyniri mamul olarak da satılabilir ancak

taze peynire göre zahmetli olduğu ve tüketilmeden önce uzun süre uygun koşullarda korunması gerektiği için satış bedeli daha yüksektir. Bu sebeple bu ürün daha az talep görmektedir.

Kuruya almak (kademeli süttten kesme): Yavru erişkin döneme geldiğinde (5-6 aylıkken ve annesinin boyuna ulaştığında) süt emerken annesinin memelerine zarar vermeye başlar. Annenin bir sonraki üreme dönemine sağlıklı gebe kalmasını sağlayabilmek için bilinçli olarak yavru süttten kesilir.

Kıl ve İplik Temelli Ürünler

Kılı Temmuz ayından sonra kırkarız, sonra kovalara basarız. O sırada ihtiyacı olan alır, satılan satılır, kalan da kullanılır. Çadır yapmak için alan var, çorap, çanta yapmak için alan var. 5-6 yaşındaki keçinin kılı sert olur, onu örgüde kullanamayız. Çanta gibi örgüler için daha yumuşak olsun diye 1 yaşındaki keçinin kılını kullanırız. Kalan kılı tararız, sonra burmaya başlarız. Keçiye giderken burmamızı topacımızı elimize alırız, türkümüzü söylerken kılı eğirerek ip haline getiririz. - Sultan

Her yıl Temmuz ve Ağustos ayları arasında keçilerin kılları kırılmaktadır. Bu 'kırma' işlemi sonrasında keçilerden toplanan kıllar, öncelikle çevreyi kirletmemesi için toplanmaktadır. Geleneksel olarak Sarıkeçililer 1 yaşını aşmış keçilerin kıllarını kırdıktan sonra bu kılı taramakla başlayarak iplik hâline getirir, boyar ve sonrasında çadırlarda ihtiyaç duydukları tekstil ürünlerinin üretiminde kullanır. Bir keçiden yaklaşık 1 kilogram ağırlığında kıl elde edilmektedir ve Sarıkeçililer topluluğu özelinde toplam hacim yaklaşık 30.000-40.000 kilogram ağırlığa denk gelmektedir. Son yıllarda kıldan iplik üretimi ve dokuma geleneği sürdürülüyor olsa da keçi kılından elde edilen iplikle çadır, gergi, torba-çanta, deve başlığı gibi ürünler üretilebilmektedir. Emek yoğunluklu bir iş olan bu süreci çadırlarda çoğunlukla kadınların üstlendiği bilinmektedir. Çadırın ve ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan bu ürünlerin üretiminin son yıllarda azalmasının birkaç nedeni var. Çekirdek ailelerde her ferde hayvanların yetiştirilmesi ve bakımı, çadırın işleri gibi ana kalemlerde iş düşerken, geçmişe göre azalan aile ferdi sayısı sebebiyle kadınların bu iş kalemine ayıracak vakti kalmamaktadır. Bununla beraber, elde yapılan çadırların dayanıklılığı değişen iklim koşullarına karşı zayıf kalıyor. Böyle olunca artık çadırlar ya da çadır bileşenleri Antalya ya da Ispartalı üreticilerden satın alınmaktadır. Keçi kılının dokuma faaliyetleri dışında özellikle muz yetiştiricileri tarafından gübre olarak ve inşaat sektöründe yalıtım malzemesi olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Öncelikle kırkarız davardan. Sonra 'tarak' deriz onu tarakla tararız. Kurma yaparız. Bir iki gün öyle bekletiriz... Öyle şey olsun diye. Bunları çadırın gergileri olsun kollarında örgüleri olsun onları örmek için eğiriz. Dokuruz. Ondan sonra yani çul da ederiz çadır yaparız gergiler yaparız çadırların örmelerini yaparız. Onlar bizim görevimiz yani. - Zeynep

...Şimdi bunlar kalktı biliyon mu yani hoşuna gidenler hevesi olanlar yapar. Önceden yapıyorlardı çoğu yapan oluyordu yani ama şimdi yok. Bunlara (çocuklarını işaret ediyor) yaptırmadım ama öğresem yaparlar. - Zeynep

Kıl işleme, hazır ürünlerin de erişilebilir olması sebebiyle, yapılması gereken diğer işlere göre öncelikli bir iş olarak görülmemekte ve yeni nesillere aktarılamamaktadır. Kılı kırkmak ve ilgili

ihtiyaçları bundan karşılamak sürdürülüyor olsa da gerektiğinde bu çadırların tamirinin ya da yan gergilerinin çadır içinde yapıldığı ifade edilmiştir.

- Kılı satıyor musunuz

Gülşen: Kıl para etmiyor yani. Kıldan para mı gelir? 1 milyona satılıyor...

- Napiyorsunuz kılı

Gülşen: Veriveriyoruz. 1 milyondan veriyoruz.

- Kim alıyor onu da?

Musa: Alanya'dan bir arkadaş alır onu da.

- Ne için alıyor?

Musa: Valla onu bilmiyoruz.

Kıl bir hammadde olarak da gelir getiren bir üretim değil. Keçi kılı genellikle Isparta, Antalya ve Konya'daki üreticilere satılırken getirdiği gelir hissedilmeyecek kadar az. Kılı alan üreticilerden bazılarının çadır ürettiği bilinse de çadır haricinde ne için kullanıldığı bilinmemektedir. Bu noktada, kılın kullanım ve pazar değeri düşük bir hammadde olarak gözden çıkarılmış olduğu söylenebilir.

İhtiyaç duyulan tekstil ürünlerinin dışarıdan alınması gerekmektedir. Çadırların ve çadırlarda yaşayan aile bireyleri sayısının azalması sebebiyle keçi kılından iplik üretimi de neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bundan ötürü kılı kırkmaktan dokumaya kadar gerekli olan bilgi ve beceriler de kaybolmaktadır. Keçi kılı, mevcut şartlar altında atıl bir atık ürüne dönüşmüş durumda ve kilogramı karşılığı 1 TL gibi oldukça düşük ve emeğinin karşılığının alınmadığı bir fiyattan satılmaktadır.

Gübre

Gübre, Sarıkeçililer için istisnai bir üretim kalemi. Hayvan gübresi yalnızca son 20 yıldır bir üretim çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte gübre topluluk üyeleri için ana bir ürün değil bir yan çıktı. Bu değişimin arkasında otlatılan alanların azalması ve dolayısı ile Sarıkeçililerin yazlak ve kışlak alanlarının daralması yer almaktadır. Bu durum sürülerin hareketliliğini azaltmaktadır. Otlak alanlarının geniş olduğu dönemlerde gübre toplaması imkansızken şimdilerde sürülerin görece daha kısıtlı bir alanda otlaması bunu mümkün hale getirmektedir. Sürünün sabit kaldığı ve gece uyuduğu alanlardaki gübre Sarıkeçililer tarafından toplanabilmektedir.

Toplanan gübre seralarda organik gübre olarak kullanılmaktadır. Toplanan gübreye en büyük talep Antalya ve Mersin bölgesinde bulunan muz üreticilerinden gelmektedir. Muz gibi bazı bitkilerin yetiştirilmesinde kullanılan, mikro-besin içeren suni gübreler ürüne ani stres yaşatıp meyvelerini düşürmesine sebebiyet vermektedir. Bu durumdan ötürü seralarda suni gübre yerine organik gübre kullanılması tercih edilmektedir. Seralar dışında yerel çiftçiler de Sarıkeçililerin gübrelerine talep göstermektedir.

Aile İçinde Emek ve İş Bölümü

Sarıkeçililerde aile içi karar mekanizmaları kısmi olarak ailenin farklı bireylerinin söz ve hak sahibi olduğu bir süreç içerisinde işletilmektedir. Birçok geleneksel toplum yapısında süregelen erkek egemen mekanizmalar Sarıkeçili ailelerin bir bölümünde görece daha az

baskın, karar alma süreçlerine kadınların ve çocukların fikirlerinin dahline daha açıktır. Sürünün güdülmesi işini genellikle ailenin erkek bireyleri üstlense de kadınlar da bu işte görev almaktadır. Ev işleri toplumun çoğu kesiminde olduğu gibi kadınların sorumluluğunda ve bunun yanı sıra kadınların süt sağlamak, peynir yapmak ve pratik devam ediyorsa iplik üretmek, dokuma yapmak gibi görevleri de mevcuttur. Erkekler ise çoğunlukla sürünün güdülmesinden, bakımından, satışlarının yapılmasından ve topluluğun dışarıya bağlı ihtiyaçlarını karşılamasından sorumludur. Hangi keçilerin satılacağına aile üyeleri beraber karar verse de hangi fiyata satılacağı, satış erkek aile üyeleri tarafından gerçekleştirildiği için, erkekler tarafından belirlenmektedir.

Maliyetler ve Giderler

Şimdi ablam biz her şeyi çayımızı şekerimizi unumuzu bulgurumuzu... Bizim bir karış bir yerde ekili toprağımız yok. Soğanımız, en ufak bi şeyimiz yok. Neydi... Biz hayvandan ne alabiliriz eti, sütü, yoğurdu. Bu hariç, bi yerden peynir, yoğurt alma şansımız olmaz. Onun için diğer gereken ne atıyorum yani en ufak bi çay kaşığı marketten alıyoruz. Bir yerden alıyoruz. Her şeyi. Şimdi para vermediğimiz bir şey yok diyebilirim yani. - Mahmut

Sarıkeçililer, hareketli yaşam şartları nedeniyle, keçi üretimi ve keçilerden sağlayabildikleri et, süt ve kıl ürünleri dışında üretim yapmamaktadır. Özellikle hanenin ihtiyacı olan gıda ürünlerinin temini ve su, sağlık, giyim, eğitim gibi yaşam masrafları, yer parası ve akaryakıt masrafının yanı sıra keçi yetiştiriciliğinin temel maliyetleri olan yem, veteriner masrafı, canlı hayvan gibi üretim maliyetleri temel giderleri arasında yer almaktadır.

Sarıkeçili göçebe hayvancılar için giderler yaşam ve üretim giderleri olmak üzere iki ana grupta ele alınabilir. Hanenin giderleri, çadırdaki yaşam şartları ve ailenin ihtiyaçları etrafında şekillenmektedir.

- Su kullanımı için bir altyapı bulunmamaktadır. Bu yüzden aileler ya su satın almakta ya da çadır kurdukları alana yakın akarsu veya kullanımlarına izin verilen çeşmelerden su temin etmektedirler.
- Keçilerden elde edilen et ve süt ürünleri dışında tüm gıda malzemelerini market ya da pazarlardan satın almaktadırlar. Tahıl, kuru gıda, çay, sıvı yağ, un, kahvaltılık, sebze satın aldıkları temel gıda gruplarıdır.
- Sosyal güvence, sağlık, eğitim, iletişim/haberleşme hizmetlerine bağlı masraflar bulunmaktadır. Bağ-Kur primleri, eğitim masrafları ve telefon ve internet kullanımından doğan iletişim masrafları bu gider kalemleri arasında yer almaktadır.
- Her yıl olmasa da Sarıkeçili aileler için çadırın yapım ve bakım masrafları da giderler arasındadır. Sarıkeçililerin çadırları artık hane içinde üretilmediği için çadır malzemeleri (iskelet, gergi, vb.) satın alınmaktadır.
- Yün kıyafetler de zaman içinde yerini hazır giyime bırakmış durumdadır. Çadırdaki olduğu gibi giyimde de keçi kılından ve koyun yününden elde edilen ipliklerin kullanıldığı bilinmektedir. Ancak gerek tüketim alışkanlıklarındaki değişimlerden gerek emeğin karşılığının alınamamasından bu pratik geride bırakılmıştır.
- Göç sırasında ya da şehir merkezlerine ulaşmak için kullanılan motorlu araçların akaryakıt masrafı da haneler için bir masraf kalemidir. "Kondukları" alanlarda elektrik altyapısı bulunmayan Sarıkeçililer taşınabilir aydınlatmalarını ve telefonlarını şarj etmek için de motorlu araçlarını kullanmaktadırlar.

Hane giderleriyle birlikte, üretimin doğrudan ve dolaylı giderleri de var. Her yıl olmasa da satın alınan 'anaç' hayvanlar, keçilerin içmesi için temin edilen su, otlatma alanlarının yetersiz olması veya oğlakların doğumu sırasında keçilere ilave besin kaynağı yaratmak için alınan yem, araçlar için alınan akaryakıt giderleri, keçilerin aşı, ilaç ve muhtemel hastalıkları durumunda çıkan veteriner ücretleri doğrudan üretim harcamaları kalemlerinden. Otlak ve meralar için ödenen yer parası da dolaylı olarak üretim giderlerine dâhil.

- Üretime bağlı gider kalemlerinin önemli bir yüzdesini yem maliyeti oluşturmaktadır. Otlak, mera ve ormanlık alanların geçmişten farklı olarak yerli halk tarafından yıl boyu ve yoğun olarak kullanılması ve iklim krizinin de etkisiyle otlak alanların daralması ve sağlığının bozulması, Sarıkeçililer için tercih etmeseler de yem kullanımının artması anlamına gelmektedir. Sürünün büyüklüğüne göre ihtiyaç duyulan yem miktarı değişiklik göstermektedir. Toplamda sürü büyüklüğü 600 hayvana ulaşan bir ailenin senede 50 ton yem kullanma ihtiyacı oluşabilmektedir. Sarıkeçililer, yemleri 50 kilogramlık çuvalarla temin etmektedir ve çuval fiyatı 2022 yılı fiyatı ile 180-200 TL bandında değişiklik göstermektedir. Geleneksel olarak yem kullanımını tercih etmeyen ama buna mecbur kaldıklarını ifade eden Sarıkeçililer, yaptıkları satışlardan elde edilen gelirlerin büyük çoğunluğunun yem masrafları gitmesinden şikayetçi. Ayrıca, enflasyondan etkilenerek gittikçe artan yem fiyatları Sarıkeçilileri ekonomik anlamda zorlamaktadır.
- Devletin sağladığı destek, veteriner masraflarını ancak karşılamaktadır. Sarıkeçililer devletten yalnızca küpe desteği almaktadırlar. Her yıl hayvan başına 33 liraya tekabül eden bu destek hayvanların aşı ve ilaç gibi veteriner masraflarını karşılamak için kullanılmaktadır. Devletten alınan desteği yetersiz bulan Sarıkeçililer ayrıca ödemelerin gecikmesinden ve yapılan kesintilerden dolayı şikayetçiler.
- Sarıkeçililer su kaynaklarına erişmekte problem yaşamaktadır. Su kaynaklarının başka amaçlarla kullanımı veya yanlış yönetimi ve iklim krizi ve kuraklaşmanın da etkisiyle birlikte doğal su kaynaklarına erişim her geçen sene daha da zorlaşmaktadır. Yeterli doğal su kaynağına ulaşamamak, Sarıkeçililerin yüzyıllardır kullandıkları sürdürülebilir alan kullanımı stratejilerine devam edememeleri anlamına gelmektedir. Geçmişteki sulak alanların artık bulunmaması suya olan ihtiyacın dışarıdan karşılanmasını gerekli kılmaktadır. Sarıkeçililer bu bağlamda ihtiyaçlarını birçok durumda su tankeriyle sağlamaya çalışmakta ve suyu satın almaktadır.
- Sarıkeçililerin çadırlarını kurdukları orman dışı otlaklar ve hatta kimi zaman orman içi otlaklar için her yıl ödedikleri 'yer parası' (ya da 'otlak parası') da ana gider kalemlerinden biri. Yazları keçileri otlatacakları ve çadırlarını kuracakları mera ve otlaklar için köylerin yardımlaşma derneklerine yapılan fiili 'zorunlu' bağışlar gibi harcamalar orman içi otlaklar için bile Orman Genel Müdürlüklerinden alınan 'otlatma iznine' rağmen sürmektedir.

Engeller ve Zorluklar

Birileriyle konuştuğumuz zaman ben yürür devam ederdim, ot nerede daha iyiyse oraya doğru giderdim diyor. Yavaş yavaş otu ekini bula bula. Kışa geldiğim zamanda da tek noktada durmazdım diyor. Bi şu çadırdaki bu bura yurtta. Hareketlilik hep varmış bu yüzden iyi ot bulabiliyormuş. Bir yandan şimdi hareketlilik olsa da ot bulabileceğin mera yok. - Mahmut

İklim kriziyle gelen kuraklık ve artan yangınlar, yurt sorunu ve tüm bu ve diğer olumsuzluklar sonucunda emeklerinin karşılığını alamama Sarıkeçililerin karşılaştıkları temel sorunlar. Tüm bu sorunların birbiriyle ilişkisini göz ardı etmeden bütüncül şekilde yaklaşmak ve sorunlara bağlı

olarak yaşanan çatışmaların esas nedenlerini araştırmak, Sarıkeçili göçebe hayvancılığının geleneksel biçimiyle devam edebilmesi için önemli.

İklim krizi, kuraklık ve orman yangınları Sarıkeçililerin hem yaşam tarzlarını hem de üretim şekillerini tehdit ediyor. İklim krizinin ağırlaşan etkileri, geleneksel formunda doğayla uyum içinde yaşayan ve son derece ekolojik bir üretim biçimi sergileyen bu göçebe topluluğu pratiklerini sürdürmelerinden alıkoymakta, sürdürülebilir olmayan çözümlere yönelmek zorunda bırakmaktadır. Örneğin, yaşam alanlarının başka alan kullanımlarına tahsis edilmesinin ve iklim krizinden kaynaklanan kuraklığın mera alanlarını daraltması, Sarıkeçililerin sürülerini eskiden olduğu gibi yalnızca doğal otlatma yöntemiyle besleyememesine yol açmaktadır. Bu durum hem Sarıkeçililerin yüzyıllardır benimsediği doğal besleme yöntemlerinin değişmesine yol açmakta hem de gider kalemleri arasına yem masraflarını da ekleyerek maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Orman yangınları da benzer şekilde hem sürünün beslenmesi hem de yayılımları açısından topluluğa zarar vermektedir. Kuraklıktan üretim bağlamında etkilenen Sarıkeçililer, aynı zamanda yaşam biçimleri ve kendi tüketim döngüleri açısından da zarar görüyor. Sarıkeçililer, kuraklık sebebiyle yeni su kaynaklarına ek olarak yeni göç yolları ve yerleşkeler bulmak zorunda kalmaktadır. Sürüleri için ekolojik bir beslenme yöntemi kullanan Sarıkeçililer, iklim krizinden kaynaklanan problemlerden doğrudan etkilenmekte, yeterli beslenemeyen keçilerden alınan verim düşmektedir.

Sarıkeçililerin göç yolları daralıyor. Yerel halkın otlakları kullanımlarının artması, birçok alanın tarım ve diğer kullanımlara tahsisi, orman statüsündeki alanlardan geçişlerinin kısıtlanması ve farklı nedenlerle göç güzergahında göçebelere ceza kesilmesi Sarıkeçililerin karşılaştığı önemli problemlerden. Sarıkeçililer, göç yollarının daralmasının sürekli aynı otlak alanlarının kullanılmasına yol açtığını, bu durumun ise hem bitki örtüsünün zayıflamasına hem de oğlakların hastalanmalarına sebep olduğunu belirtmektedir. Dahası, otlak alanlarının daralması yem kullanımını arttırmakta ve Sarıkeçililerin en büyük harcama kalemleri arasında olan yem masraflarının artmasına yol açmaktadır.

Sarıkeçili göçebe keçi üreticileri için en temel sorun otlak ve mera alanların daralmasıyla yoğunlaşan yer sorunu. Bu daralmanın ardında iklim krizinin etkileriyle birlikte bazı mülkî idari uygulamalardan kaynaklı nedenleri var. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2014 verilerine göre, tarım alanlarının yaklaşık %38'i çayır ve mera alanlarından oluşmaktadır. Mera Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile mera alanlarının kiraya verilmesi ve başka alan kullanımlarına tahsis edilmesi, göçebe hayvancılığın karşısında en büyük sorunlardan biri olarak durmaktadır. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre, 2006-2012 yılları arasında 1,2 milyon hektar mera alanı (ıslah edilen mera alanlarının iki katından fazlası) kiralanmıştır. Mera alanlarının korunması için devlet nezdinde yeterli kaynak ayrılması, bu alanların özel sektöre kiralanarak verimli hale getirme mantığını doğurmaktadır. Mera alanlarının amaç dışı kullanılmasının önünü açan düzenlemelerden biri de 13 İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanundur. Bu kanun ile belediyelerin sınırdaki köyler mahalle olarak tanımlanmaya başlamıştır. Böylelikle köy tüzel kişiliklerine ait olan mera alanları bu şekilde belediyelere ya da diğer devlet kurumlarına devredilmiştir. 2014'te çıkarılan 6552 Sayılı Torba Yasa ise kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilan edilen yerlerde tahsis amacı değişikliği yapılabilmesini sağlamıştır. Bu şekilde mera alanları kentsel dönüşüm alanları olarak yerleşime açılmıştır.

- Sormaya çalıştığım da 50 yıl önce 20 yıl önce bu hayvanlar nasıl doyuyordu? Kerim: Ot yok su yok şimdi. Allah esirgesin bu sene yağmur yapmazsa bu sıkıntı yeni sene daha çok olacak.

Kısıtlı ve pratik olmayan destekler. Göçebe hayvancılar, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sağlanan 'koyun-keçi' üretici ve 'aşı' desteğinden yararlanmaktadır. Hayvan başına alınan bu destek bazı aşılama ve veterinerlik uygulamalarını zorunlu kılmaktadır. Bazı Sarıkeçili aileler bu desteğin kapsamından ve karşılığında yapılması gerekenlerin yarattığı zahmetten rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Küpeleme, aşılama gibi işlemler için harcanan zaman ve emeğin karşılığında, keçi sürüsünün bu işlemler sırasında girdiği strese de vurgu yapılarak, alınan destek topluluk üyelerince çok faydalı görülmemektedir.

Mevcut ekonomik yapının göçebe hayvancılığı desteklediğini söylemek güç. Sarıkeçili göçebe hayvancılar hâkim pazara birçok dezavantaja rağmen dâhil ve bununla birlikte, ürün geliştirme, pazarlama, lojistik gibi birçok üretim ve dağıtım sürecine dahil olamamaktadır. İlgili çevrelerce göçebe hayvancılığın sağladığı ekolojik değerler anlaşıldığı durumlar olsa bile, mevcut piyasa fiyatlandırması bu değerleri göz önünde bulundurmamakta ve belki de görünür oldukları tek pazar alanı olan niş organik pazarlarda dahi iyi uygulamalarının tanıtımı yeterli ölçüde yapılamamaktadır. Bu koşullarda, üretim maliyetlerinin hayli yüksek olduğu göçebe hayvancılığın endüstriyel hayvancılıkla rekabet edebilmesi de oldukça güçtür. Dolayısıyla, tüketici nezdinde göçebe hayvancılık ürünleri tanınmamakta, göçebe hayvancılık ve endüstriyel hayvancılık arasındaki ürün kalitesi farkı bilinmemektedir. Ürün kalitesi arasındaki farkın bilinmemesinin yanı sıra keçi etine ve sütüne dair mevcut önyargılar, Sarıkeçililerin ürünlerinin pazarlanması anlamında da bir dezavantaj yaratmaktadır.

Yeni Bir Girişim: Geççi

Emeklerinin karşılığını alabilecekleri örgütlü bir mekanizmanın işleyebilmesi için tüzel bir kişiliğe duyulan ihtiyacın topluluk üyeleri de uzun bir zamandır farkında. Hukuk sistemimiz içerisinde birçok topluluk pazarda güçlü bir şekilde konumlanmak ve dezavantajlarını telafi etmek üzere 'kooperatif' olarak örgütlenmeyi bir yöntem olarak denemeyi tercih etmektedir. Ancak Sarıkeçililer örneğinde geleneksel yönetim modelinden -ki kendi içerisinde birçok zorluklar taşımaktadır- kooperatif gibi modern bir yönetim modeline geçmek oldukça zordur. Yıllardır bir ihtimal olarak dile getirilmek ile birlikte topluluğun iç dinamikleri ve topluluk üyelerinin kapasitesi bu yönde somut bir adım atmayı mümkün kılmamıştır.

Topluluk üyelerinden biri olan Oğuzhan Çoban'ın girişimi ile mevcut gidişatı değiştirmek ve araçlar olmadan pazara doğrudan erişim sağlamak üzere topluluk temelli bir işletme olarak 2021 yılında Geççi kurulmuştur. Topluluk üyelerinin yanı sıra, topluluk üyesi olmayan ama ekolojik üretim alanında çalışmalar yürüten Bahar Soykan gibi kişilerin aktif rolleri ve yine bu üretim sektöründe faaliyet gösteren kurumlar ile geliştirilen işbirlikleri Geççi'nin ilk iki senesindeki faaliyetleri için önemli bir rol oynamıştır. Yolda Girişimi de bu topluluk odaklı işletmenin sürdürülebilirliği için çeşitli katkılar ortaya koymuştur: Bilimsel araştırmalar yolu ile Sarıkeçililerin yaşam ve üretim biçiminin çeşitli ekosistemlere ve yerel geçim kaynaklarına olan katkısının tespiti ve bilimsel ve profesyonel ortamlarda yaygınlaştırılması, ulusal ve uluslararası ortamlarda göçebe hayvancıların temsilîyetinin sağlanması ve Geççi'nin kurumsal iletişim çalışmalarına ve kapasite artırımına destek sunulması.

Geççi, oğlakları doğrudan topluluk üyelerinden satın alarak üretici olarak topluluk üyelerinin emeğini piyasadaki karşılığının üzerinde tahsis eden, oğlakların kesimlerini ve farklı aktörler ile işbirlikleri geliştirerek etlerin işlenmesini ve paketlenmesini gerçekleştiren ve İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde tüketicilere son ürünleri doğrudan sunan bir işletme olarak faaliyet göstermektedir.

4.GÖÇEBE HAYVANCILIK İÇİN DÖNGÜSEL EKONOMİK ÖNERİLER

Döngüsel ekonomi, mevcut malzeme ve ürünleri mümkün olduğunca uzun süre paylaşmayı, kiralamayı, yeniden kullanmayı, onarmayı, yenilemeyi ve geri dönüştürmeyi içeren bir üretim ve tüketim modelidir. Bu sayede ürünlerin yaşam döngüsünü uzatmak hedeflenir. Döngüsel ekonomilerde israfı en aza indirmek en önemli prensiplerinden biridir ve böylece al-yap-tüket-at (*take-make-consume-throw away*) modeline dayanan geleneksel, doğrusal ekonomik modelden ayrılmakta ve gerek üretim sürecine gerek son ürüne bakış açımızı değiştirerek kaynakları kullanma şeklimizin radikal bir biçimde değişmesi amaçlanmaktadır (Urbinati, Chiaroni, & Chiesa, 2017). Döngüsel ekonomi iklim ve biyolojik çeşitlilik kriz gibi küresel zorlukların aşılmasında destekleyici bir rol oynamaktadır. Döngüsel ekonomi prensip olarak üç ana bileşenden oluşur: Atık ve kirliliği ortadan kaldırmak, ürün ve malzemeleri en yüksek değerleri üzerinden kullanıma açmak ve doğanın yenilenmesine destek olmak (Ellen MacArthur Foundation, 2021).

Döngüsel ekonomilerde atık malzemeler ve enerji, atık değerlendirme yoluyla diğer süreçler için girdi haline gelmesi amaçlanmaktadır. Yani, atık olarak nitelendirilebilecek malzemeler ve enerji ya başka bir üretim sürecinin bir bileşeni olarak tekrar kullanılabilir ya da yenileyici kaynaklar olarak etki yaratmaları sağlanır. Biyolojik çeşitlilik kaybını azaltmak için üretim süreçlerinin döngüsel mekanizmalarla en baştan tasarlanması çok önemlidir. Örneğin, gereksiz plastiklerin ortadan kaldırılması ve plastik ürünlerin kullanım sonrası değer kazanacak şekilde (yeniden kullanım, geri dönüşüm veya kompostlama için) yeniden tasarlanması, bunların israf edilip çevreyi kirletmek yerine ekonomide dolaşıma girebileceği anlamına gelmektedir (Ellen MacArthur Foundation 2021).

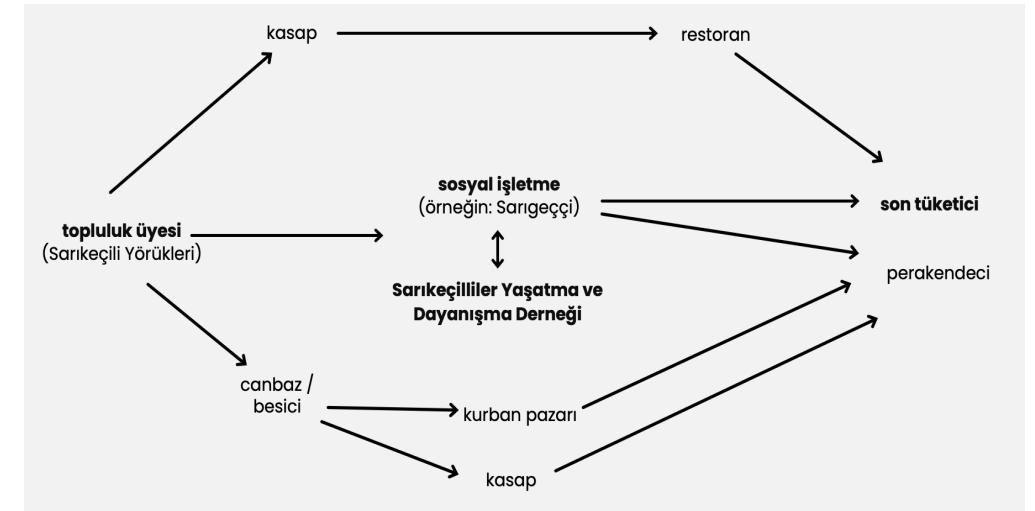
Ürün ve malzemelerin değerinin en üst seviyede tutulması öncelendiğinden 'sıfır' hammadde ihtiyacına olan talebin azalması ile doğal kaynakların üretimde girdi olarak kullanımının da düşürülmesi hedeflenmektedir. Örneğin, tekstil alanında pamuklu giysilerin daha uzun süre kullanımını sağlayacak üretim sistemleri, pamuk yetiştirmek için gereken arazi miktarını azaltacaktır. Elektronik cihazlarda geri dönüştürülmüş metallerin kullanılması, daha az madenin kazılması ve sera gazları ile diğer kirletici emisyonların önlenmesini sağlar. Bu örneklerdeki alan kullanımının genişlememesi veya azalması bu alanların doğal haline dönmeye katkıda bulunacaktır.

Döngüsel ekonomik faaliyetler biyolojik çeşitliliği aktif bir şekilde yeniden inşa etme potansiyeline sahiptir. Örneğin, agroekoloji ve sürdürülebilir otlatma gibi yenileyici tarım yaklaşımları topraktaki karbonu tutarak toprağın sağlığını iyileştirir, çevredeki ekosistemlerde biyolojik çeşitliliği artırır ve tarım arazilerinin zaman içinde bozulmak yerine üretken kalmasını

sağlayarak bu arazileri genişletme baskısını azaltır (Ellen MacArthur Foundation 2021).

Göçebe hayvancılık geleneksel hali ile sürdürülebilirliği, biyolojik çeşitliliği ve iklimi destekleyen bir hayvancılık sistemidir. Göçebe hayvancılığın üretim modelleri doğal döngüler üzerine şekillenmiş, israfın ve atık üretiminin en az miktarda tutulduğu -hatta neredeyse sıfır olduğu- bir sürece işaret etmektedir. Ne var ki önceki bölümlerde detaylıca aktarılan engeller ve zorluklar Sarıkeçililer gibi göçebe hayvancılığı ekonomik anlamda zorlamaktadır. Bu da Sarıkeçililer için bir ekonomik kayıp anlamına gelmektedir. Öte yandan ürünlerinin pazarda doğru konumlanmamış olması ve arz ettikleri ürünlerden değeri kadar gelir elde edememeleri bu ekonomik sorunun etkilerini arttırmaktadır. Tam da bu sebeple Sarıkeçililer gibi göçebe hayvancılığın üretim ve yaşam şekillerine doğayı koruyan, en geleneksel hali ile devam edebilmeleri için modern pazara doğru stratejilerle eklenmeleri ve ürettikleri hammaddelerin mamule dönüşmesi, pazarlanması ve gerek hammadde gerek mamul olarak satışı noktasında döngüsel bir ekonomik modele ihtiyaç vardır.

Bu ihtiyaçtan hareketle Sarıkeçililerin üretim kalemlerini pazarla buluşturmanın yollarını aradığımız "Göçebe Hayvancılık için Sürdürülebilir Ekonomik Model Çalıştayı" kapsamında yukarıda bahsettiğimiz döngüsel ekonomik modelin ürün gamı bazında bileşenlerine dair öneriler geliştirildi. Bu çalıştayda Sarıkeçililer ile birlikte et ve süt ürünleri üreticileri, gastronomi profesyonelleri, kozmetik üreticileri, dokuma ustaları, tasarımcılar, kurumsal satın alma ve pazarlama uzmanları, bölgesel kalkınma ajansları, belediyeler, çeşitli sivil toplum örgütleri ve kooperatif temsilcileri ve araştırmacılar ile bir araya geldi. Çalıştay kapsamında Sarıkeçililerin mevzuat koşullarda arz ettiği ya da arz etme potansiyeli olduğu ürünlerin, önceki bölümlerde belirtilen engeller, zorluklar ve imkanlar göz önünde bulundurularak, hangi ekonomik mekanizmalar dahilinde üretilebileceği tartışıldı. Bu bölümde bu deneyimin çıktılarını ve önerilerimizi Sarıkeçililerin ürün portföyü olan "Et ve Et Ürünleri", "Süt ve Süt Ürünleri", "Kozmetik", "Kıl ve Yün Ürünleri" olmak üzere dört başlıkta inceledik:

Şekil 13 Sarıkeçililer için öneri üretim ve pazarlama modeli

Et ve Et Ürünleri

Geççi, mevcut kapasitesi ile eti işleyip satamasa da topluluk üyelerinden canlı hayvan olarak satın alınan oğlaklar bazı aşamalardan geçerek pazar talebine sunulmaktadır. Bu oğlaklar, öncelikle yerel mezbahanelerde kesilerek karkas haline getirilmektedir. Sarıkeçililerin erişim

alanında olan mevcut yerel mezbahaneler kestikleri hayvan başına bir ödeme alan, kapasiteleri saatte 300-400 hayvana ulaşan işletmeler. Kuruluş amacı kuzu ve büyükbaş hayvan kesmek olan bu mezbahaneler oğlak kesimi konusunda gerek teknik gerek kapasite açısından yetersiz kalmaktadırlar. Mevcut kapasitelerine ulaşabilmek için yakaladıkları üretim hızı, ortaya çıkan ürünün kalitesinden ödün verilmesine sebep olmaktadır.

Kesim işleminden sonra ürünlerin işlenebilmesi için ihtiyaç duyulan hijyen ortamına ve paketleme sistemlerine sahip tesislerin yerelde bulunmaması bu sürecin İstanbul'da butik bir tesiste devam etmesine yol açmaktadır. Karkas haline getirilen ürünler frigolu araçlar ile İstanbul'a götürüldükten sonra İstanbul'da işlenmesi ve paketlenmesi tamamlanan ürünler tekrar frigolu araçlar vasıtasıyla dağıtılmaktadır. Tedarik zinciri buradan devam ettirilerek ürünler yurt içi herhangi bir adrese gönderilebilmektedir. Karkas haline getirilen etin yerel işletmelerde işlenmemesi, lojistik başta olmak üzere ek maliyetleri beraberinde getirmektedir. Ayrıca, İstanbul'a götürülüp ürünlerin işlenmesi ardından atıl ürün olarak ortaya çıkan kemik vb. parçaların atık yaratmaması için köpek maması hazırlanmasında kullanılması amacıyla tekrar yerele taşınması da ayrı bir gider kalemi olarak denklemde yer almaktadır.

Oğlak etinin pazarda yer alabilmesi için belli başlı odaklar aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir:

Standartlaşma: Otlama yönteminden başlayarak etin mezbahadan çıkışına ve ilgili noktalara nakliyesine kadar üretim sürecinin standartlaşması. Ürünün restoranlara, marketlere ve doğrudan tüketicilere sabit miktarda ve kalitede ulaşması için topluluk üyelerinin ve diğer paydaşların dahil olduğu katılımcı bir standart geliştirme süreci tasarlanması gerekmektedir. Bu standartlar oğlağın nerede yetiştiği, kaç aylıkken kesime alındığı ve hatta nasıl kesildiğini kapsamalı, bütüncül bir yaklaşımla tüm süreci yansıtmalıdır. Özellikle büyük satın alımcılar için ürünlerin standartlaşması ve arzın sürekliliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Pazarlama: Bir üretim ve pazarlama stratejisi olarak oğlak etinin anatomisinin iyice anlaşılması elzemdir. Anadolu'nun her yöresinde başka bir et işleme ve pişirme yöntemi bulunmaktadır ve bu çeşitlilik o yörede yetişen hayvanın anatomisi ve yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu noktada, pazarlama çalışmaları 'yerelde üretim yerelde tüketim' ve 'sağlıklı, temiz ve adil gıda' vurgusunu içererek göçebe hayvancılığın desteklediği ekolojik değerler ön plana çıkarılabilir. Ayrıca, oğlak etine itibarını geri vermek adına Sarıkeçililerin yetiştirdiği oğlaklar ürüne ve yöreye has bir isimle de tescillenebilir.

Oğlak etinin tanıtılması için etin şefler aracılığıyla restoran menülerine sokulması, pazarlama konusunda atılması gereken ilk ve en önemli adım. Ayrıca, oğlak etinin tanıtılması için popüler gastronomi şovlarından pop-up restoranlara, gurme firmalarıyla yapılacak ürün geliştirme çalışmalarından sosyal girişimcilerle çalışmaya, bir 'oğlak eti festivaline' ya da 'seyyar mutfaklara' kadar çeşitli işbirlikleri aracılığıyla ürünler tanıtılabilir. Böylece oğlak etine yönelik önyargıların giderildiği bir tanıtım çalışması yürütülebilir.

Oğlak etine dair piyasadaki önyargılar, bu ürünlerin tanıtım ve pazarlama çalışmalarına duyulan ihtiyacı ortaya çıkarıyor. Bu bağlamda ürünlerin son tüketiciye ulaştırılması için var olan diğer girişimlerle kurulacak tüm ortaklıklar ürün görünürlüğünü artırmak açısından önem arz ediyor.

İletişim: Oğlak eti Türkiye'nin birçok noktasında tüketiliyor olsa da diğer et ürünlerinden farkı ortaya konulmamaktadır; kasap tezgahında dahi diğer et ürünlerinden ayırt edilemez durumdadır. Önemli diğer bir nokta ise oğlak etine karşı piyasadaki mevcut önyargıların aşılması gerekliliğidir. Piyasada oğlak etinin sert olduğu, koktuğu, ishal yaptığı yönünde önyargılar

mevcut. Bu önyargıların aşılması ve Sarıkeçililerin yetiştirdiği oğlaklardan elde edilen et ve et ürünlerinin bilinirliğini arttırmak, farkını ortaya koymak için tanıtım ve pazarlama çalışmaları yürütülmelidir.

Oğlak etini pazarla buluşturmak için yaratıcı iletişim önerileri geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Sarıkeçililerin yetiştirdiği oğlak etine, 'Tiftik Keçisi' gibi markalaşabilecek ve bu etin tanınırlığını artıracak bir marka isim geliştirilebilir. Verilecek isim, etin hem Sarıkeçililer tarafından yetiştirildiğini hem de Torosların yüksek rakımlı otlak ve meralarında yetişen oğlaklardan geldiğini hatırlatmalıdır. Bu kapsamda, Sarıkeçililerin oğlak etinin hikayesi hedef kitleyle buluşturulmalıdır. Sarıkeçililerin "Keçi inatçıdır, dağın en tepesindeki otu bulup yer." sözünden ilhamla hem oğlakların doğal beslenme tarzları vurgulanabilir hem de yaratıcı bir hikâye anlatımı kurgulanabilir.

Bir başka iletişim stratejisi de tüketiciye tüketim tercihleri ile doğanın korunması ve restorasyonunda bir rol oynayabileceklerini ve üretim sürecinin önemli bir aktörü olduklarını hatırlatmaktır.

Etin pazarlanmasında gastronomik kültür araştırması yapılarak geçmişte yapılan ve artık üretilmeyen Ayaş Pastırması ya da Saray mutfağından tarifler gibi unutulmuş reçeteler tekrar gün yüzüne çıkarılabilir. Niş pazardan ziyade halkın geneline hitap edecek bir strateji belirlemek tercih edilirse hem ürünün tüketiciye sağlayacağı faydaları öne sunan hem de iştahlandırıcı bir pazarlama ve iletişim stratejisi oluşturulabilir.

Oğlak Etinden Taze Sosis

Şef Fatih Anıl Demir ve Şef Ege Berk Bostanoğlu

"Gerçek kuzu bağırsağına doldurulmuş, kıyma formunda bir sosis; genel olarak taze sosis olarak biliniyor. Taze sosis denilince akla ilk gelen Merguez denilen Fas kökenli sosis. Sarımsak, tütülenmiş paprika, kimyon ve harissa denilen pul biber sosunu içeriyor. Ben de harissayı baz alarak yola çıktım; daha çok bu baharatları kullandım. Taze bir tat için de adaçayı kullandım. Keçi eti yağlı bir et değil ekstra yağ takviyesi yapmak durumunda kaldık. Ette kıl olduğu için yıkamak zorunda kaldık; yıkamak da sululuğunu etkiledi."

Atölye katılımcıları, insanların özellikle çocuklarına yedirebilecekleri sağlıklı sosis aradıklarını ve Sarıkeçililerin yetiştirdiği sağlıklı oğlak etinden bu ürünün elde edilebileceğini belirtti.

Oğlak Etinden Chorizo

Şef Buse Dövençi ve Şef Ali Dövençi

"Biz üretim sürecinde chorizo'yu kurutmayı hayal ettik. Tazesi de tüketilebilir tabii ki. İçinde baharat olarak karabiber, toz kırmızı biber, karanfil, yenibahar, muskat, sarımsak ve tuz kullandık. Ciğer pate ise bizim damak tadımıza biraz yabancı; taze kişniş ve soğanla servis edilen bir lezzet."

Süt ve Süt Ürünleri

Keçi sütünün pazara sunulması için üç ana başlıkta öneriler geliştirilmiştir:

Üretim hacmi: Mera ve ormanlarda yayılım beslenme yoluyla yetiştirilen keçilerin beslenme durumu ve bu durumu etkileyen besleyici değeri yüksek bitki türlerine ulaşım, bu tüketilen bitkilerin çeşitliliği ve iklimsel koşullar gibi faktörler elde edilen süt miktarında etkileyici rol oynamaktadır. Tüm bu faktörler ve koşullar yıldan yıla değiştiği için Sarıkeçililerin üretim hacmi kesin bir sayı ile belirlenmemektedir. Ancak, oğlakların beslenmesini ve iyi halini önceleyen bir üretim prensibi benimseyen Sarıkeçililer, takriben 500 keçiden 20 kilogram kadar süt elde edilebilmektedir. Söz edilen bu üretim hacmi göz önüne alındığında, süt ürünleri üretmek ya da hammadde olarak sütü piyasaya sunmak oldukça güçtür. Bu çerçevede keçi sütü, çoğunlukla niş organik pazarlarda ya da restoranlarda kendine yer bulabilecektir.

Pazarlama ve iletişim: Sarıkeçililerin serbest yayılımla, endüstriyel üretim müdahalelerinden uzak, mera, otlak ve ormanlarda beslenmiş keçi sütü, besin değeri itibarıyla diğer sütlerle (özellikle endüstriyel üretimle üretilmiş) kıyasla daha güvenilir bir gıda olarak öne çıkmaktadır. Bu özelliği Sarıkeçililerin geleneksel bilgisiyle harmanlayınca ortaya oldukça pazarlanabilir bir strateji çıkmaktadır. Bu bağlamda keçi sütü mamul hale getirilerek niş restoranlara tedarik edilebilir, restoranlar vasıtasıyla gastro-markete tanıtılabilir ve/veya paketlenmiş ürün olarak pazara sürülebilir. Keçi sütüne dair başka bir kısıt ise keçi sütünün kendine has kokusudur. Özellikle tüketici nezdinde tercih edilmeyen bir yapıda olan bu koku, sütün nasıl sağıldığıyla ve keçinin beslendiği ürünlerle ilişkilendirilmektedir.

Bu noktadan hareketle keçi sütünün kokusu, içinde fırsat bulduran bir dezavantaj niteliği kazanmaktadır. Keçi sütünün kokusu doğal bir coğrafi işaret olarak sunulabilir, katma değer olarak pazarlanabilir, satın alma ve tüketim sürecinde bu bilgi yaygınlaştırılabilir. Böylece Sarıkeçililerin yüzyıllardır sürdürdükleri göçebe hayvancılık geleneği ve bu gelenekle korudukları, nesillerdir aktarılan geleneksel ekolojik bilgi çeşitli iletişim çalışmaları yoluyla pazarlama aşamasında da yararlanılabilir. Böylece gastronominin 'mutfak, tarif ve şef' üçgeninin çok daha ötesine geçerek, coğrafi ve kültürel bir deneyim olarak tanıtılabilir. Bu şekilde keçi sütüne dair mevcut önyargıların göz ardı edilmesini sağlayacak değerler sunulabilir.

Ürünlerin son tüketici ile buluşması için var olan diğer girişimler (kooperatif ve gıda ağları gibi) ile ortaklıklar geliştirmenin, onların imkanlarının seferber edilmesi önemlidir. Bu kapsamda ortaklıklar geliştirmek stratejik bir yaklaşım olarak algılanmalıdır. Kurulacak herhangi bir modelde ve/veya sürecin herhangi bir aşamasında (ürün işlenmesi, pazarlama, vb.) bu ortaklıklar pazarlama ve iletişim çalışmaları kapsamında da ele alınabilir ve geliştirilebilir.

Lojistik: Süt ürünlerin satışları rastlantısal gerçekleşmektedir. Süt ürünlerinin muhafazası ve taşınması göçerlik koşullarında zor olduğundan pazar için üretilmemektedir. Bu yüzden talep edenlerin çadırın olduğu lokasyona ulaşarak sütü satın almaları gerekmektedir. Bu bağlamda lojistik kısıtlılıklar süt ürünleri üretimi ve satışı için bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, yurtların sabit olmaması ve kullanılan otlak alanların sene aşırı değişebilmesi, potansiyel alıcılar ile iş birliği yapılmasını zorlaştıran bir faktör. Sarıkeçililer bu sebepten ötürü köylerde ve kentlerde bulunan yerel süt tedarikçileri ile ticaret yapmak konusunda problem yaşamaktadır. Kozmetik, aromaterapi gibi ürünler için keçi sütü hammadde olarak da kullanılabilir bir kaynak. Ancak Sarıkeçililer bu yönde bir satış için üretim yapmamaktadır. Yalnızca bir görüşmede, bir dönem dondurma üreticisi bir firmaya keçi sütü satıldığından bahsedilmiştir. Süt ürünleri için olduğu gibi hammadde olarak sütün satılmasının önündeki engellerden biri de sütün nakliye ve saklama

koşullarını Sarıkeçililerin kendi imkanlarıyla sağlayamıyor olmasıdır. Çadırlarda soğutucu ya da dondurucu dolaplar mevcut olmadığı ve çadırlar il-ilçe merkezlerine, köylere ve hatta çoğu zaman ana yollara da uzak noktalara kurulduğu için sağımı yapılan sütün üreticiye uygun saklama koşullarında ulaştırılması Sarıkeçililer için bir sorun teşkil etmektedir. Tüm bu mevcut koşullarda süt ve süt ürünlerini pazara sunabiliyor olmak için müşteri, üretici ya da satıcılarla bağlantı kurulması ve bu lojistik sorunların alıcının iş birliği ile çözülmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda aile tipi mandıra kurulması gibi öneriler Sarıkeçililerin günlük ve mevsimsel yaşam ve üretim döngüleri düşünüldüğünde etkin bir seçenek olarak gözükmemektedir. Ancak birçok çadırın ulaşabileceği bir konumda ortak bir mandıra kurulması ya da orta büyüklükte bir mandıra ile anlaşarak bu problem aşılabılır. Bu noktada, sütün yoğunlukla Temmuz-Ağustos aylarında elde edildiği düşünüldüğünde, dönemlik bir istasyon kurarak sütü toplamak, buradan hammadde olarak ilgili tesise göndermek ya da mamul olarak çıkarılması için bir işleme tesisine gönderilebilir. Taze sütün nakliyesine dair yönetmeliğin ilgili maddelerinin uygulanmasının sorun teşkil etmesi durumunda sütün hammadde yerine ön mamul olarak, telelenerek nakliyesi gerçekleştirilebilir. Süt üretimi yılda iki aya sıkışsa da doğru paketleme ile sütün raf ömrü yaklaşık altı aya çıkartılabilir. Türkiye Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği sütün hacmi ve niteliğine göre fiyatlandırılması konusunda ihtiyaç duyulan hesaplamaları yapabilir. Ayrıca Birlik'e üye olmanın pazara ulaşma konusunda taşıyıcı rolü olacaktır.

Keçi Sütü Reçeli (Dulce de Leche) Şef Yalçın İnam

"Dulce de leche Arjantin menşeli bir süt reçeli, ben buna keçi tereyağını ekledim. Keçi sütünü esmer şekerle çektirip biraz karbonat ekledim. Bu işlemin ardından tereyağını kattım. Bunun alkollü versiyonu için ise karışıma viski ekledim."

Atölye katılımcıları bu ürünün perakende satılabilir, restoran ve barların ya da fine dining restoranların menülerine eklenebilir olduğunu belirterek böylece keçi sütünün katma değerini arttırmayı önerdi. Ayrıca ürünün başka mamullerin üretiminde kullanılabilirliği öne sürüldü. Örneğin, keçi sütü ve alkol içerikli kit tiramisu yapımında tatlının tabanını ıslatmak için hazırlanıp pazarlanabilir ya da dulce de leche dolgulu şekerleme imalatı yapılabilir.

Tuzlu Keçi Yoğurdu ile Pancarlı ve Cevizli Keçi Peyniri Mezesi Lale Kuseyroğlu

"Keçi tuzlu yoğurt, Yörükler tarafından üretilen bir üründür. Buzdolabının ya da soğutucunun olmadığı bir yaşam biçiminde yoğurt gibi bir ürünü uzun süreler boyunca saklayabilecek bir üretim yöntemine sahiptir. Bu yoğurdun 150-200 yıllık bir tarihi var. Keçi tuzlu yoğurt, düşük derecede mayalanır; pişirilir; tuzlanır ve üstüne zeytinyağı eklenir. Sıcak dolum yaparsanız cam kaptan aylarca bozulmadan kalır."

Sade ve Çörekotlu Tam Yağlı Tulum peyniri, Yanık Süzme Yoğurt ve Yayık Tereyağı

Pervin Savran

"Tulum peyniri yaparken sütü hafif yakarız, kimi tencereyi yakar öyle yapar, ya da pişme sürecindeyken un koyar onun dibini tutturur. Süzme yoğurt sütün kaynatmadan ısıtılıp doğru sıcaklığa ulaştığında eskiden kalan süzme yoğurt parçasıyla mayalanıp 3,5-4 saat bekletilmesiyle elde edilen yoğurdun minimum 24 saat bez kesede süzdürülmesi ile elde edilir. Yayık tereyağı ise süzme yoğurttan elde edilen ayranın ahşap yayıkta sallanmasıyla üretilir."

Kozmetik

Keçi ürünlerinden üretilen kozmetik ürünlerinin pazarda yer alabilmesi için iki öneri geliştirilmiştir:

Keçi iç yağı kullanılarak sabun üretilmesi: Çalıştay katılımcısı üreticilerin deneyimleri dikkate alınarak kozmetik ürünleri üretimi yapacak bir tesisin kurulum zorlukları (mevzuat, zorunlu eğitimler, makinelerin temini, vb.) düşünüldüğünde var olan bir tesiste üretim yapılması daha tercih edilebilir seçenek olarak ortaya çıktı. Olası ürün gamına baktığımızda ise tartışmalar keçi yağından sabun üretimi üzerine yoğunlaştı. Keçi ürünlerinin kozmetik sektöründe kullanım yeri sıklıkla keçi sütünün sabun ve çeşitli kremlerde kullanılması ile sınırlı. Sütün bir atık madde olmadığı ve gerek hammadde gerek mamul olarak pazara sunulma ihtimalinin yüksek olduğu düşünüldüğünde kozmetik üretiminde süt yerine atıl bir ürün olarak bulunan keçi yağının kullanımı üzerine yoğunlaşılması önerildi. Sabun üretiminde keçi yağı sabunlaştığı için kokusu ortadan kalktığı atölye esnasında gözlemlendi. Ancak yine de coğrafi işaretli bir ürün elde etmek için bölgede yetişen bitkilerin (kekik, adaçayı, vb.) damıtılmasıyla elde edilecek yağlardan sabunun üretiminde faydalanılması önerildi. Yerel üretici kaynaklı sabunların piyasada fazlaca bulunması pazarlama ve iletişim stratejisinin önemini arttırdığı belirtildi. Bu noktada, üretilen sabunun görünürlüğünü arttırmak ve kullanımını özendirmek için hikayesiyle birlikte ürünün güvenilir bir ürün olduğu belgeleriyle (hangi dermatolojik, fizyolojik sorunlara iyi geldiği, kullanılan hammaddeler, vb.) birlikte ortaya konulması gerekmekte.

Keçi yağını krem üretiminde kullanmak: Sarıkeçililer geleneksel olarak keçi yağını deri çatlaklarının ve açık yaraların tedavisinde kullanmaktadırlar. Bu gelenekten hareketle keçi iç yağının kokusunun shea yağında olduğu gibi nötralize edilmesi ve bu yağın krem üretiminde kullanılması önerildi.

Keçi Yağı Sabunu

Merve Özkorkmaz

"Sabunu yaparken coğrafyaya özgü olsun diye üç çeşit adaçayı ve üç çeşit kekik yağı kullandım. Çeşitlerin birinde yağ olarak sadece keçi yağını kullandım ve çok kaliteli, neredeyse krem gibi bir sabun oldu."

Kıl ve Yün Ürünleri

Sarıkeçililerin ürettiği keçi kılının pazarla buluşması için üç olasılık önerilmektedir:

Geleneksel yöntemlerle ip ve ürün elde etmek: Çalıştay katılımcısı üretici girişimler, gözlemleri ve tecrübelerine dayanarak pazarda kıl ipliğine hammadde olarak çok zor ulaşıldığını, dolayısıyla iplik olarak üretilen kılın, Türkiye'de ya da yurt dışında alıcı bulmakta zorlanmayacağını belirtmişlerdir. Hala göçer olan kadınların iş yükü düşünüldüğünde, yerleşik hayata geçmiş Sarıkeçili kadınların istihdam edileceği bir model geliştirilebileceği önerilmiştir. Bu model kapsamında ip üretimi ve dokuma için gerekli geleneksel bilgiye sahip olmayan yerleşik Sarıkeçili kadınlara, topluluk içi eğitimlerle gerekli bilgiye aktarılabilir ve üretim sağlanabilir. Üretilen ipler doğrudan pazara sunulabileceği gibi bir ürüne dönüştürülerek de satılabilir. Bu şekilde niş ve katma değeri yüksek ürünler elde edilebilir.

Keçi kılının hammadde olarak pazara sunulması: Var olan ve halihazırda bu tip üretim yapan atölyelerle anlaşma yaparak ya da yeni bir atölye kurarak bu tarz bir üretim gerçekleştirmek mümkün. Bu yöntemle elde edilecek ürünler katma değeri düşük, ancak toplu üretime imkân tanıyan ürünler olacaktır. Bu yöntem kapsamında keçi kılından üretilen iplik için, öncelikle Sarıkeçililerden tekniğin öğrenilmesi sonrasında ise bu tekniğin mevcut makinelere ve altyapılara uygunluğu araştırılmalıdır. Ayrıca, kılın hammadde olarak pazara sunulmasıyla ilgili olarak özellikle Antalya'da bulunan muz üreticileri ve bina yalıtım malzemeleri üreticileri ile irtibata geçilebilir.

Hibrid yöntem: Sürecin bir kısmı geleneksel üretim ruhunu koruyarak Sarıkeçili ya da başka kadın üreticiler tarafından diğer kısmı ise mevcut teknolojilerin uygulanmasıyla işletilebilir. Çalıştay katılımcısı üretici girişimler, gerek yerleşik Sarıkeçililerin veya başka kadın gruplarının istihdamı gerekse Çumra'da bir tesisin kurulması konusunda bu yöntemde hemfikir olmuştur. Hammaddenin hangi yöntemlerle hangi ürüne çevrileceği; katma değer yaratan bir ürün elde edilmek isteniyorsa geleneksel yöntemler, toplu üretimi önceleyen bir ürün olması isteniyorsa da hızlı ve ucuz maliyetli bir yöntemler uygulanabilir. Tüm seçenekler için en önemli nokta yıllık bazda hammadde hacminden hareketle kapasite belirlenmesidir. Kapasite hesabının yapılması kurulacak gelir modelinde özellikle satın almacılar ile kurulacak ilişkiler açısından kritik.

Keçe Ürünleri

Ayfer Güleç

"Yün yenilikçi bir malzeme. Ses, ışık ve ısı yalıtımı yapar. Üzerindeki lanolin maddesi nedeniyle ağır kesici, onarıcı özelliği vardır, çünkü lanolin iyileştirici bir yağdır. Hatta radyoaktif dalgaları kırdığı bile biliniyor. Keçe, katma değeri çok yüksek bir ürün."

Ev Botu ve Keçi Kılından Banyo Kesesi

Utku Yılmaz

"Sıfır atık üretim yapıyoruz. Tüm ürünlerimizin onlarla işimiz bittiğinde kompost olabilmelerine dikkat ediyoruz. Keçe kılı, deve tüyü, koyun yünü, bunlar hep atık. Örneğin, deve tüyünden ev botu yaptık. Nar kabuğunu çöp olmaması için renklendirme amaçlı kullanıyoruz."

5.SONSÖZ

Göçebe hayvancılık bugün 'sürdürülebilirlik' gibi hemen her alanda bahsi geçen ve bir 'hedef' olarak ortaya konan, çoğu zaman ise fazla kullanım sebebiyle anlamından uzaklaşan popüler bir kavramla köklü bağları olan bir yaşam ve üretim biçimi. Yaşamın temel gereksinimlerinin (barınma, beslenme, vb.) emeğin çeşitli unsurlarıyla iç içe geçtiği bu 'kültürel pratik' doğanın ritmi ile uyumlu, tam da bu sebeple kendi kendine yeten bir sistem içerisinde, yüzyıllardır devam ediyor. Konu sürdürülebilirlik olunca kırsaldan ve göçebe hayvancılık gibi özgünlüğünü koruyan kültürel pratiklerden hala öğreneceğimiz çok bilgi, kutlamamız gereken çok deneyim var. Yaşamı ve emeği doğal ekosistemlerle kuşaklar boyunca biriken geleneksel ekolojik bilginin harmanladığı 'kültürel peyzajlar' ya da 'sosyo-ekolojik üretim peyzajlarına' bağlı olan göçebe hayvancılar bu rapor boyunca bahsettiğimiz birçok zorlukla karşı karşıya. Modern-geleneksel ikiliğinden kaynaklanan sorunlar olmanın ötesinde, meralara, göç yollarına, suya erişim gibi hak temelli kısıtlar bu kültürel pratiğin 'sürdürülebilirliğini' giderek artan bir etkide tehdit ediyor. Bu farkındalıktan hareketle bu çalışma kapsamında Toros Dağları'nda kilometrelerce yol kat ederek 'ekolojik, güvenilir ve adil' gıda ve ürünler ortaya koyan Sarıkeçili göçebe hayvancılarının pazara erişimini ve ilgili tüketicilere doğrudan ulaşmasını kolaylaştıracak öneriler sunduk. Bu önerilerin çok paydaşlı ve katılımcı süreçler dahilinde gerçekleşmesini ve göçebe hayvancıların 'sürdürülebilir' üretimlerinin hak ettiği itibarı kazanmasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Arts, B., Buizer, M., Horlings, L., Ingram, V., Van Oosten, C., & Opdam, P. (2017). Landscape approaches: a state-of-the-art review. *Annual Review of Environment and Resources*, 42, 439-463.

Barrett, G. W. (1992). Landscape ecology: designing sustainable agricultural landscapes. *Journal of Sustainable Agriculture*, 2(3), 83-103.

Berkes, F. (2007). Community-based conservation in a globalized world. *Proceedings of the National academy of sciences*, 104(39), 15188-15193.

Chettri, N., Sharma, E., Shakya, B., & Bajracharya, B. (2007). Developing forested conservation corridors in the Kangchenjunga landscape, Eastern Himalaya. *Mountain Research and Development*, 27(3), 211-214.

Ellen MacArthur Foundation, (2021). *The Nature Imperative: How the Circular Economy Tackles Biodiversity Loss*. Ellen Macarthur Foundation: Cowes, UK.

Holling, C. S., & Walters, C. (1978). Adaptive environmental assessment and management.

Houzer, E., & Scoones, I. (2021). Are livestock always bad for the planet? Rethinking the protein transition and climate change debate.

Mace, G. M. (2014). Whose conservation?. *Science*, 345(6204), 1558-1560.

Manzano-Baena, P., & Salguero-Herrera, C. (2018). Mobile Pastoralism in the Mediterranean: Arguments and evidence for policy reform and to combat climate change.

Redman, M., & Hemmami, M. (2008). *Developing a National Agri-environmental Programme for Turkey*. Ankara: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.

Sayer, J., Sunderland, T., Ghazoul, J., Pfund, J. L., Sheil, D., Meijaard, E., ... & Buck, L. E. (2013). Ten principles for a landscape approach to reconciling agriculture, conservation, and other competing land uses. *Proceedings of the national academy of sciences*, 110(21), 8349-8356.

Troll, C. (1939). Luftbildplan und ökologische Bodenforschung. *Z. Ges. f. Erdkunde z. Berlin, kundliches Wissen*, 3, 241-311.

Urbinati, A., Chiaroni, D., & Chiesa, V. (2017). Towards a new taxonomy of circular economy business models. *Journal of cleaner production*, 168, 487-498.

Wambersie L., Mancini M.S., Galli A., Orhon A., Ateş B., & Yılmaz E. (2023). Ecological Footprint of goat meat from nomadic pastoralist families in Turkey. Report on the work commissioned by the Yolda Initiative within the context of the Foodnetted project (2021-2022) funded by MAVA.

Yılmaz, E., Zogib, L., Urivelarrea, P., & Demirbaş, S. (2019). Mobile pastoralism and protected areas: conflict, collaboration and connectivity. *Parks*, 25(1), 7.

SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİLER İÇİN RETRO-YENİLİKÇİ BİR BAKIŞ AÇISI: GÖÇEBE HAYVANCILIK

Yolda Girişimi

www.yolda.org.tr

info@yolda.org.tr

linkedin / instagram / facebook / x: @yoldainitiative

Geççi

<https://gecci.org>

info@gecci.org

instagram: @gecci_

x: @gecciii_

Innovation for Developmet (I4D)

www.i4d.com.tr

info@i4d.com.tr

linkedin / instagram: @innovationfordevelopment

facebook / x: @innovation4dev